له ئەرشیفی بیرەوەریمدا

د. وریا عومەر ئەمین

١- فەرەیدوون عەلی ئەمین - له کتێبی چلەی ماتەمینی مامۆستا (فەرەیدوون عەلی ئەمین) دا (١٩٩٣) ل ٢٣ ـ ٢٤ بڵاوبۆتەوە . هەروەها ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ٨٧ م ٢٠٠٧/١١/٢٢

٢ ـ غازی فاتح وەیس ـ گ. ڕۆشنبیری نوێ ژ ١٠٨ م ١٩٨٦

٣ ـ پێخەنێکی زمانەوانی - ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ٨٨ م ٢٠٠٧/١٢/٢٢

٤ ـ جەرگی دایک ـ ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ٨٩ م ٢٠٠٨/١/٢٢

٥ ـ پینە کردن ـ ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ٩١ م ٢٠٠٨/٣/٨

٦ ـ گوڵی کێوی ...ماڵئاوایی لێ کردین ـ ڕۆژنامەی بەدرخان. ژ ٩٩ م ٢٠٠٨/٧/٨

٧ ـ ئاوا دەژیاین ـ ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ١٢٢ م ٢٠٠٩/٧/٢٢

٨ ـ جەژنی کەران ـ ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ١٤٣ م ٢٠٠٩/٨/٨

٩ ـ گیوی موکریانی ـ ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ١٤٥ م ٢٠١٠/٧/٢٦

١٠ ـ مەدحەت بێخەو ـ ڕۆژنامەی هەولێر ژ ١٨٥٩ م ٢٠١٤/٣/١٢

١١ ـ د. کەمال غەمبار ـ ڕۆژنامەی هەولێر ژ ١٩٠٥ م ٢٠١٥/٥/٢٢

١٢ ـ ئیبراهیم باڵدار ـ ڕۆژنامەی هەولێر. ژ ١٩٤١ م ٢٠١٤/٧/١٣

١٣ ـ کەریم شارەزا ـ ڕۆژنامەی هەولێر ژ ٢١٧١ م ٢٠١٥/٧/٢

١٤ ـ داری ساری ـ ڕۆژنامەی هەولێر ژ ٢١٧٧ م ٢٠١٥/٧/١٢

١٥ ـ عبدالرزاق بیمار ـ ڕۆژنامەی هەولێر. ژ ٢١٨٥ م ٢٠١٥/٧/٣٠

١٦ ـ مەکەنزی ـ ڕۆژنامەی هەولێر ژ ٢٣٢٤ م ٢٠١٦/٢/٢٥

١٧ ـ بڕوانامەی بەشیرا ـ ڕۆژنامەی هەولێر ژ ٢٤٧٢ م٢٤/١٠/ ٢٠١٦

١٨ ـ لەتیف حامید ـ

١٩ ـ د. کەمال فوئاد ـ له کتێبی (کەمال فوئاد پیاوێک له یاقووت ـ حەمید بەدرخان) ٢٠١٦

٢٠ ـ حسین علی محفوظ ـ جریدة البرلمان ع ١٠٤٣ في ٢٠١٠/١/١٩ و جریده کلیه اللغات ٢٠١٠/٩

فەرەیدوون عەلی ئەمین

ئەم وتـــارەم لە چـــلەی مـــاتەمینی مامۆســـتای پەروەردگـــار فەرەیـــدوون عەلـــی ئەمـــین خوێنـــدەوە (١٩٩٢/١/١٢)، لە کتێبی چلەی ماتەمینی مامۆستا (فەرەیدوون عەلی ئەمین) دا (١٩٩٣) ل ٢٣ ــ ٢٤ بڵاوبۆتەوە.

وریا عومەر ئەمین

لە دوا شەستەکاندا بوو ، کە هێشتا قوتابی بووین لە بەشە کوردییەکەی ئـادابی بەغـداد... لە گفتوگۆ و دانیشتنە ئەدەبییەکانماندا ناوی خوالێخۆشبوو (فەرەیدوون عەلی ئەمین) مـان وەک نووسەر و ئەدیب دەبیست و بەرگوێ دەکەوت.

لە ساڵی ١٩٧١دا بـوو کە یەکەم جـار چـاوم پێـی کەوت ، لە کـۆڕێکی ئەدەبیـی کـۆمەڵەی ڕۆشنبیریی کوردیدا بوو...خوا لێخۆشبوو لەم کۆڕەدا قسەی کرد و شیعرێکی تەڕ و ناسـکی خوساوە بە خەم و بیری فەلسەفیی خۆی خوێندەوە بە نـاوی (نـوقڵێ)..لە دوا دێرەکانیـدا دەڵێ:

نوقڵێ وا چرای شەو کوژایەوە
کەچی ڕەحمی تۆ نەتلیسایەوە
قەیناکا ئەوە با گلەیی بێ
با ئەو دڵەی تۆ بێ بەزەیی بێ
با نەتپرسیبێ حاڵی ئەم ونە
کە غەرقی دەریای خەمی بێ بنە

مامۆسـتا فەرەیـدوون بەمە خـۆی وەک شـاعیرێکی ڕەسـەن و لێهـاتوو و بەهـرەدار ناسـاند. بیـرمە کە کـۆڕەکە تەواو بـوو چـۆن ئـێمەی گەنـج و قوتابییـانی بەشـی کـوردی و ئەدەب دۆسـتان دەورو خولمـان دا ، هەریەکە دەیویسـت ئەم گەوهەرچیـیەوە لە نـزیکەوە ببینێ و بناسێ و زیاتر شیعر و قسەخۆشەکانی ببیستێ.

دوای ئەمە هەر دوور بە دووری دەمناسی. ڕێکەوت نەبـا کـۆی نەدەکـردینەوە. تـا ساڵی ١٩٨٥ (من سەرۆکی بەشی کوردی بووم) داوام لێ کرد بێ لە بەشی کوردیدا ببێ بە وانەبێژ. داواکەی ڕەت نەکردمەوە، تا سـاڵی ١٩٨٩ مـایەوە..لەبەر ئـازاری قاچەکـانی داوای لێبووردنی کرد.

ئەو ماوەیەی لە بەشی کوردیدا مایەوە وەک مامۆستای ئەدەبی کوردی ، دەرفەتی بۆ ڕەخساندم مامۆستا فەرەیدوون عەلی ئەمین لە نزیکەوە بناسم.

مامۆستا فەرەیدوون مرۆڤێکی پاک و دەروون ڕوون بوو. دەرەوەی وەک ناوەوەی ، ناوەوەی وەک دەرەوی. بڕوایەکی پتەوی بە خۆ هەبوو. دڵخۆش و گەشبین بوو، خاوەنی خۆی بوو ..جەرگسۆز و دڵسۆز و شەیدای گەل و نیشتمانەکەی بوو.تێکۆشەرێکی نەبەرد بوو ، زمانی ڕەوان و پاراو و ناسک بوو , قسە خۆش و شارەزا بوو ، کەم قسەی دەکرد و دەیزانی چۆن وشەکانی هەڵبژێرێ....سینەی بە دەنگوباسی ئەدەبی پونگابووەوە..ڕا و بۆچوونەکانی لەبارەی زۆر لە کێشە ئەدەبی و زمانەوانییەکان ورد و بەجێ بوون. قوتابییەکان خۆشیان دەویست و ڕێزیان لێ دەگرت. بەشی کوردیی ئاوەدان کردبووەوە ..دانیشتنەکانمانی گەرم و گوڕ و دەوڵەمەند کردبوو.

مامۆستا فەرەیدوون هەرگیز باسی خۆی نەدەکرد بەڵام لە قسەکانییەوە تێدەگەیشتم کە زۆری پێیە و زۆری بە دەستەوەیە..ئاگادارم زۆر بەرهەمی چاک و ڕەسەنی هەبوو ، ساڵەهای ساڵیشی بەسەردا تێپەڕیوە و بڵاوی نەکردوونەتەوە...ئاواتەخوازم بنەماڵە و دام و دەزگا ڕۆشنبیرییەکان ئەم بەرهەمانەی ئازاد بکەن و گوڵدانی ئەدەب و ڕۆشنبیریی کوردیی پێ برازێننەوە.

ئەم مردنە کتوپڕە نا وەختەی مامۆستا فەرەیدوون زیانێکی گەورەی بە جیهانی ڕۆشنبیری و ئەدەب و پەروەردەی کوردی گەیاند...لە ئاست ئەم کارەساتە کۆستخەرە هەر ئەوەندەم لەدەست دێ بڵێم ..هەزار ڕەحمەتی لێ بێ ..خوا سەبووریی بە کەس و کار و دۆست و خۆشەویستانی بدات.

وریا عومەر ئەمین

١٢-٦-١٩٩٢

يادى سيويەكەمى كۆچكردنى زمانەوانى جوانە مەرگ ـ غازى فاتح وەيس

د. وريا عومەر ئەمين

غازى فاتح وەيس لە ساڵى ١٩٧٩ هاتە لەندەن بۆ خوێندن لە زانكۆى لەندەن.. من ئەوسا لەوێ خوێندكار بووم .. ساڵێك لە زانكۆى لەندەنى خوێند پاشان خوێندنەكەى گواستەوە زانكۆى ئێسێكس لە كۆڵچستەر..لەوێ بڕوانامەى ماجستێرى وەرگرت و لە ساڵى ١٩٨١ گەڕايەوە زانكۆى سلێمانى و بوو بە بەڕێوەبەرى كتێبخانەكەى..لەگەڵ گواستنەوەى زانكۆى سلێمانى چوو بۆ هەولێر.. دواى ماوەيێك چووە سەر ستافى بەشى كوردى و بوو بە سەرۆكى بەشى كورديى لە كولێجى ئاداب ..

بەيانييەكەى ١٤ ى تشرينى يەكەمى ساڵى ١٩٨٥ مامۆستا (غازى فاتح وەيس) لە هەڕەتى داهێنان و كەنجيدا گيانى خۆى لە دەستدا بە كارەستێكى دڵتەزێن بە ڕووداوێكى ئوتومبيل لەسەر ڕێى نێوان هەولێر ـ كەركوك نزيك پردێ.. بەرەو سلێمانى دەچوو بۆ ئامادە بوون لە ئاهەنگى يادى سەدويەكەمى دامەزراندنى شارى سلێمانى..

هەر ئەوسا وتارێكم لەبارەى ئەم كارەساتەوە نووسى و لە گۆڤارى (ڕۆشنبيرى نوێ ژمارە ١٠٨ ى ساڵى ١٩٨٥ ل ٢٢٧) دا بڵاو بووەوە.. بەيادى سيويەكەمى بەشێكى وتارەكە پێشكەش دەكەين ..

.

ئەستێرەيەك .. ئاوابوو

غازى فاتح وەيس .. ئەستێرەيێكى تازە هەڵبووى ئاسۆ تاريكەكەى زمانەوانيمان بوو ..لەگەڵ ئاوابوونيدا ئەو ئومێدە زۆرەى پێيمان بوو نێژرا.

غازى فاتح وەيس .. خونچەيێكى تازە پشكووتووى گوڵزارە كەم گوڵەكەمان بوو ، وەرى پێش ئەوەى بۆن و بەرامەكەى جيهانى زمانە شيرينە هەناسەساردەكەمان داگير بكات.

غازى فاتح وەيس.. بە گيانێكى ئەكاديميى پتەو و توانا و وزە و تاقەتێكى بێ پايان و پشتێكى ئەستوور بە ڕێبازى زانستييەوە پێى نايە مەيدانە يەكجار كزەكەى زمانەوانيمان .. بەم تەمەنە يەكجار كورتەى ژيانى ئەكاديميى بوونى خۆى سەپاند... بەرهەمێكى زۆرى پێشكەش كردين ..كتێب و گەلێ وتار و لێكۆڵينەوەى بڵاو كردەوە.. زۆرى تريشى بەدەسنووسى ماوەتەوە..گەر مەرگ وازى لێ بهانيبا پڕۆژەكەى ژيانى خۆى تەواو بكات ..گەنجينەيێكى زۆر بە پيت و بە نرخى بۆ دادەگرتين ...خزمەتێكى زۆرى بە زمانى كورديى دەگەياند..

بەرهەمەکانی غازی فاتح وەیس جێی شانازین..ڕەسەنن .. وانەن بۆ فێربوونی بەرنامە و پێڕەوی زانستی....پار بوو (١٩٨٤) ئەمینداریێتیی گشتیی ڕۆشنبیر و لاوانی ناوچەی کوردستان کتێبێکی بۆ لەژێر ناوی (فۆنەتیک) دا بڵاوکردەوە .. نامەی ماجستێرەکەی بوو لە زانکۆی ئێسێکس لە ئینگیلتەرا .. تیایدا دەنگەکانی زمانی کوردی لە ڕووی فیزیاوییەوە بەهۆی تازەترین دەسکەوت و پێڕەوەکانی بواری دەنگسازی بە هۆی ئامێرەکان شیدەکاتەوە..و یەکەم جارە کتێبێک بەم ناونیشانە دەرچێ ناوەکەی بگونجێ لەگەڵ ناوەرۆکەکەی. ئەم کتێبەی دەبێتە سەرچاوەیێکی ڕەسەن بۆ بواری دەنگسازیی زمانی

گ. ڕۆشنبیری نوێ ژ ١٠٨ م ١٩٨٦

(پێخەن) ێکی زمانەوانی

د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ٨٨ م ٢٠٠٧/١٢/٢٢

لـە حەفتاکانـدا لـە زانکـۆی لەندەنـدا قوتـابی بـووم. د. مەکـەنزی مامۆسـتام بـوو ، کوردییەکی باشـی ئـەزانی وشـارەزایی لـە زمـانی فارسـی و عەرەبیشـا هـەبوو. لـە سـەرەتای پەنجاکانی سەدەی رابردوودا هاتبووە کوردستان بۆ فێربـوونی زمـانی کـوردی و کۆکردنـەوەی کەرەسە بۆ لێکۆڵینەوەی دکتۆراکەی کـە لـەبارەی زمـانی کوردییـەوە بوو.لـە هـەر ناوچـەیێك ماوەیێ ئەمایـەوە و لـە شـێوەزارەکەی ئەکۆڵییـەوە.. نـاوە نـاوە بیرەوەرییـەکانی خـۆی بـۆ ئەگێڕامەوە.

وتی جارێکیان لە خزمەت ئاغای گوندێکدا دابەزیبووم ، لە دیوەخانەکـەیا ئەخـەوتم. بـە ڕۆژ ئەچوومە ناو خەڵکەکە, کە هەموو تا بڵێی ساکار و دڵڕوون و دڵپاك بوون , ریـزی غەریبـە و میوانانیان ئەگرت , زۆر یارمەتییان ئەدام . بووبووم بە هاوڕێی چەن کەسـێ ، گـەنج و پـیر, لە گەڵیانا بـە کـوردی ئـەدوام و مەشـقی زمـانی کـوردیم ئـەکرد. ئەچـوومە لای پـیر و بەسـاڵا چووەکان داوام لێ ئەکردن چیرۆکی فۆلکلۆریم بـۆ بگێڕنـەوە. هەرچییەکم ببیسـتایە یەکسـەر تۆمارم ئەکرد دوایێ واتای وشـەکانم لێك ئەدایـەوە و لایەنـە رێزمانییـەکانم سـاغ ئـەکردەوە. جارێکیان دەربڕینێ سەرنجی راکێشام لێـی حـاڵی نـەبووم ، ئـەویش ئـەوە بـوو قسـەکەرەکان هەندێ جار هەندێ وشەیان دووبارە ئەکردەوە بە گۆڕینی دەنگی یەکەم بـە (م) وەك (شـار و مار) (گوڵ و موڵ) (بەرد و مەرد) . رۆژێ لە گەڵ چەن کەسێکا لەو دەشتە دانیشـتبووین لـێم پرسین ئەوانیش سەریان لێ دەرنەچوو. لەو کاتەدا مـەلای مزگـەوتی لادێیەکـە بەلامانـەوە ڕەت بوو و سەلامی لێ کردین . هەموو لەبەری وەسـتاین. مـەلا , زۆر بـەریزەوە , بـە عـەرەبی و بـە بیسمیللا و ئەعووزوبیللا قسەی لەگەڵا کردم . منیش لە دڵـی خۆمـا وتم باشـترین شـت ئەوەیـە ئەم پرسیارە لە مەلا بکەم.کە لێم پرسی نەختێ سەری هێنا و سەری برد و ئایەتێکی قورئـانی بۆ خوێندمەوە (أن فی اختلاف الوانکم و السنتکم لايات للعارفين) و هەندێ وەعزی بـە سـەرما دا.

ئێوارەرەکەی لە دیوەخاندا لەگـەڵ ئاغـا و دەسـت و بەرەکەیـدا لەبـەر تیشـکی چـرای لۆکس لە سەر خواندا بووین ...ڕووم کردە ئاغا و وتم .. جەنابی ئاغا کە دەڵێی (شار و مـار)

(گوڵ و موڵ)...ئەم مار و موڵە چین.. واتایان چییە؟ . ئاغا دوای نەختێ بیرکردنەوە وتی (مەکەنزییە فەندی ..ئەمە چ نییە.. خۆت بەم قسە قۆڕانە خەریك مەکە... ئەمانە هەموو قسەی **نەزان و مەزانانن**).

جەرگی دایک

د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ٨٩ م ٢٠٠٨/١/٢٢

لە هەشتاکانی سەدەی رابردوودا لە کولێجی پەروەردەی سەر بە زانکۆی بەغداد , سەرۆکی بەشی کوردی بووم... بەشەکە بە ناو بەشی کوردی بوو کەچی زۆر بە دەگمەن کوردی تیا وەرئەگیرا.لە هەر قۆناغەی لە نێوان شەست حەفتا قوتابیدا مەگەر تاك و تووك کوردیان تیا با ، ئەوانیتر هەموو عەرەب ، کە بە هیچ جۆر ئارەزووی خوێندنیان لە بەشی کوردیدا نەئەکرد، بەڵام ناچار ئەبوون لەترسی عەسکەریی سەردەمی جەنگدا قبوولی کەن. ئێمەی مامۆستایانی بەشەکە گیرمان بە دەس ئەو بارە نالەبارەوە خواردبوو. لە لایێکا هەوڵمان ئەدا و بەردەوام داوامان ئەکرد بەشەکە زیاتر قوتابیی کوردی تیا وەرگیریٚ لە لایێکی ترەوە بەزەییمان بە قوتابییە عەرەبەکان ئەهاتەوە کە بە زۆر ئەم بەشەیان بەسەرا سەپێنرابوو.

ئێمەی مامۆستایانی بەش هەمووما‌ن.. بە گیانێکی شارستانانە هەڵسوکەوتمان لە گەڵیانا ئەکرد. رووما‌ن ئەدانیٚ ، یارمەتیمان ئەدان ، هەمیشە لەگەڵیانا رووخۆش بووین.. لە وانەکانا باسی زمان و ئەدەب و مێژوو و هونەر و کۆمەڵی کوردمان بۆ ئەکردن.بە شێوەیێکی ناراستەوخۆ زۆر شتمان لە بارەی کورد وکێشەی گوردمان تیٚ ئەگەیاندن....ئەنجام وای لیٚ ئەهات بەرە بەرە لە گەڵ بەشەکەدا بگونجێن و خۆشەویستیی ئێمەیان لە دڵ بنیشیٚ و بە چاوێکی تر سەیری ئێمەی کورد بکەن. بەمە بە شێوەیێکی عەفەوی بەشی کوردی بوو بە مەڵبەندیٚ بۆ پڕۆباگەندە کردن بۆ کورد لە بەغا لەو سەردەمە سەختەدا .لەمەدا ئەنجامی چاکمان وەدی هێنا. زۆر دۆستمان دەسگیرکرد ... رای زۆر لەو گەنجانە بەرامبەر بە کورد هاتە گوڕین. جارێکیان قوتابییەك وتی (پێش ئەوەی بێمە ئەم بەشە زۆرم رك لە کوردبوو.. ئیستا ئەڵێم خۆزگە کورد بام). ئیستاش بە سەدانیان بەردەوام پەیوەندیمان پیٚ ئەکەن و سەردانمان ئەکەن و لێمان ئەپرسنەوە.

گەلیٚ بیرەوەریی سەیر و خۆشی ئەو بیست و حەوت ساڵە لە تۆماری یادگاریما خۆیان حەشارداوە.هەر جارەی یێکێکیان ئەگێڕمەوە:

.ڕۆژێکیان .. تاقیکردنەوەی سەری ساڵ بوو. دوای زەنگ لێدان قوتابییەکان لە شوێنی خۆیان دانیشتن. دەفتەر و پرسیارەکانمان بە سەرا دابەش کردن , ناوی ئامادەبووانم تۆمار کرد و چوومە ژوورەکەی خۆم. لە پڕ پیرەژنێك بە پەلە خۆی کرد بە ژوورا.هەناسە برکێی ئەکرد شەرم سەر و سیمای داگرتبوو , خێرا سەلامی لێ کردم و وتی:

جەنابت دکتۆر(وەڕوەڕ) یت ، سەرۆکی بەشی کوردی؟ . وتم: بەڵێ .. فەرموو دایکی بەڕێزم. وتی من دایکی قوتابی (کەریم)م لە پۆلی سێیەمە....کوێراییم دایێ .. دوێنێ شەو تا نزیك بەری بەیان هەر خەریکی نووسینی ئەم کاغەزانە بوو..چەن لێی ئەپاڕامەوە بچێ بخەوێ .. ئەیوت .. دایە ئەبێ تەواوی کەم ئەگینا دەرناچم. بەیانی دوای دەرچوونی .بینیم لە سەر تەلەفزیۆنەکە بیری چووە.ئەوە بۆم هێناوە ...بەساقەت بم... لە دەورت گەڕێم.. چۆن پێی بگەیێنم... فریای کەوە.

لێم وەرگرت بینیم یانزە پارچە کاغەزی بچووکی قۆپیە بوو ، وا ورد نووسرابوو بە زەرەبینیش نەئەخوێنرایەوە. وتم : سەرچاوم دایە هەر ئیستا پێی ئەگەیێنم تۆ فەرموو دانیشە. دەرچووم و چوومە ئەو هۆڵی تاقیکردنەوەی کەریمی لێ بوو. چوومە لای و وتم: کەریم .. کە لە تاقیکردنەوە بوویتەوە وەرە لام .وتی سەرچاو مامۆستا. گەڕامەوە ژوورەکەم بە پیرەژنەم وت... دایە دڵنیا بە، کاغەزەکانم گەیاندە دەست کەریم خۆی ...زۆر سوپاسی کردم ... شانی ماچ کردم...گەلێ دوعای خێری بۆ کردم و وتی ئێوەی کورد زۆر دڵپاك و باشن ... کەریم هەمیشە باستان ئەکات و ئێوەی زۆر خۆش ئەوێ . ئەوە نییە ناوی تۆ ئەزانم ئەوەندەی باستان بکات.. زۆر شتایشی تر.. خواحافیزیی لێ کردم...منیش تا دەرگای دەرەوەی کولێج بەڕێم کرد و بە دەم ڕۆیشتنەوە زۆر بەشان و باڵی کوڕەکەیم هەڵدا کە چەن کوڕێکی باش و ڕەوشت ناسکە.

دوای ئەوەی کەریم تاقیکردنەوەکەی تەواو کرد هاتە لام.وتی مامۆستا داوات کرد دوای تاقیکردنەوە بێمە لات. لێم پرسی چۆن بوویت ئیمڕۆ ؟ , وتی زۆر باش بووم.خۆم نەختێ تووڕە کرد و وتم کەریم بۆ قۆپیە ئەکەیت ؟ وتی مامۆستا هەرگیز قۆپیەم نەکردووە. دەستم خستە گیرفانم و کاغەزەکانم دەرهێنا و نیشانم دا و وتم , ئەمانە هی تۆ نین؟ ئەمە دەسخەتی تۆ نییە؟ لێی وەرگرتم لێیان ڕاما.ئەودیوئەودیوی کردن.. واقی وڕما.. .ڕەنگی زەرد هەڵگەڕا .. هەموو ئازای گیانی بوو بە ئارەقە .. چاوەکانی زەق بوون بە سەرسامییەوە سەیری کردم ..فززەی نەکرد.. بێ دەنگ مایەوە سەیرێکی ئەمبەر و ئەوبەری خۆی کرد و وتی مامۆستا ڕێم ئەدەی دانیشم؟ وا تاسابوو هێزی وەستانی لەبەر بڕابوو... وتم فەرموو .دانیشت سەری خستە سەر هەردوو

دەستەکانییەوە...وا ئەبڵەق بووبوو نەیئەزانی چی بکات و چی بڵێ. هەر سەیری ئەکردم و سەیرێکی کاغەزەکانی ئەکردەوە و سەری خۆی ئەلەقاند و لەبەر خۆیا ئـەیوت (صـدگ .. چدب) منیش خۆم لێی مۆڕ کردبووەوە.

ماوەیێك ئاوا بەسەرچوو.. دەستی خستە سەر دەم و ژێـر چـەناگەیەوە و نـەختێ بـە چـاوە زەقەکانییـەوە تـێم رامـا و لـە پـڕ هەڵسـایە سـەر پـێ و تەقیـەوە بـە رووما و بـە دەنگێکـی بـەرز وتـی : مامۆسـتا هـەر چـییەکی ئەکـەیت بیکـە.... فەسـڵم کـە... دەرم مەچوێنە..دەرم کە... بە گرتنم بە... لێم دە ..چی ئەکەیت بیکە .. بەس پـێم بڵـی چـۆن ئەمەت گەیشتێ!؟

پینەکردن

د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ۹۱ م ۲۰۰۸/۳/۸

هەشتاکانی سەدەی رابردوو بوو...جەنگی نێوان عیراق و ئێران بوو..ترس و تۆقین و سامناکی باڵی بەسەر ژیانا کێشابوو...ماڵ نەبوو یەک دوو کوڕی ڕاپێچی بەرەی جەنگ نەکرابێ که، ڕۆژێ تەرمی سەدانیان لێ دەکران بە دیاری بۆ دایک و باوکان. ئەوەی ڕایکردایە بە بنەماڵەوە بنبڕ دەکران... خوشک و برا بچووک و دایک و داپیرە و باپیرە دەگیران و ڕادەگوێزرانە بیابانەکانی باشوور ..لەوێ لە گرتووخانە سامناکەکاندا دەخزێنران و لە کۆگۆڕەکاندا شوونبزر دەکران.

دایکی برایم ..بێوەژنێکی هەژاری بێ کەس بوو .. دوو کچ و کوڕێکی هەبوو..ئەمانە هێشتا منداڵ بوون کە باوکیان مرد .. بەهەزار دەردەسەری و خاکەسەری بەخێوی کردن. هەموو ئومێدی لە ژیانا ئەو تاقە کوڕەی بوو .. ڕۆژێ بێ گەورە بێ ..بەڵکو لە سایەیا نەختێ بحەسێتەوە..

دایکی برایم زوو زووە دەهاتە لای دایکم ، هەردووک هاودەرد بوون ، کوڕەکانیان ڕاپێچی بەرەی جەنگ کرابوون . پێکەوە دادەنیشتن دەرد و داخی دڵی خۆیان بۆ یێکتری هەڵدەڕشت ، دڵی یێکتریان دەدایەوە ، بۆ یێکتر دەگریان. لە خوا دەپاڕانەوە، ئاوێ بەم ئاگرە داکا ، ئەو گەنجە جوانە نازدارانە بپارێزێ.. جەرگی دایک و باوکان نەسووتێ.

ڕۆژێ.. لە چیمەنی دواوەی ماڵمان کە پڕ بوو لە درەخت و سەوزایی ، پێکەوە دانیشتبوون وەک هەموو جار کەوتنە نزا و پاڕانەوە لە خوا ماڵی سەدام وێران کات وەک هی هەزارانی وێران کرد . چی بەم خەڵکە دەکا بەسەری بێت ..جەرگی بسووتێ وەک جەرگی ئەو هەزاران دایک و باوکەی سووتاند .. کوڕەکانی بە کوشتن چن.. کچەکانی بێوەژن بن.. دەر بەدەر بن ..و.. لەم کاتەدا بوو دایکی برایم چاوی بە قەفەزێ کەوت لە سووچی چیمەنەکە دانرابوو کە پێشتر لەوێ نەبوو..ئەشیزانی کە ڕزگاری برام تەیر و توار بەخێو دەکات وای زانی ئەمە هی ئەوە و هاتۆتەوە. زەردەخەنەیێک لە سەر ڕووە ماتەکەی نیشت و ڕووی کردە دایکم و وتی:

چاوتان ڕوون ئەوە بە خێر ڕزگار هاتۆتەوە؟ ...پێشم ناڵێی..! دایکم وتی:

خۆزگە هەزار خۆزگە ..کوا؟. نەمردابام مرازم حاسر بایە جارێکی تر چاوم پێ بکەوتایە دایکت بمرێ ... کوێراییم دایێ ..و .نەوەڵلا ئەم قەفەزە هی ڕزگار نییە. ئەوە حوکمەت بە ناخێری بەسەر ماڵاندا دابەشی کردوون..دوێنێ لۆرییێک هاتە گەڕەکەکەمان ، هەر ماڵەی دانەیێکیان دانێ لە چیمەنەکانیان دانێن.. وتیان جۆرە جورجیچک و مشکێک پەیا بووە دەیانەوێ بیانگرن.. ئەمە هی ئەوەیە..

شەو داهات .. دایکی برایم..لەسەر جێگاکەی ڕاکشا .. خەیاڵی چووە لای کوڕەکەی و...لای دایکم و.. قەفەزەکەی هاتەوە بیر ، لە پڕ دڵی کەوتە خەتەرە..... دەبێ ئەو قەفەزانەی بە ناوی مشک گرتن لە ماڵاندا دایاننناون شتێ نەبن بۆ تۆمار کردنی قسەکانیان .؟ ئەی ماڵ وێران خۆمان ...هەبێ و نەبێ نزا و تووک و قسەکانیان هەموو تۆمار کردووین ..هەر بەیانی و دوو بەیانییە ..دێنە سەرمان .....بە جارێ ئۆقرەی لێ بڕا ..قورگی وشک بوو ..دڵی کەوتە لەرزین .. تا بەیانی نەیتوانی چاوەکانی بنووقێنێ . هەر هات و هەر چوو... شەوەکەی لێ بوو بە ساڵ.

بەیانی زوو هاتە لای دایکم ئەم ترس و گومانەی بۆ گێڕایەوە.. دایکم کە ئەمەی بیست ئەمیش زەندەقی چوو .. تۆقی...هێزی لەبەر بڕا .. هەموو گیانی سڕ بوو ..خەریک بوو بەربێتەوە...خۆی بە دیوارەکە هەڵپەسارد ... ماوەیێک بێ دەنگ مایەوە تا نەختێ هێزی هاتەوە بەر و وتی .. ڕاست دەکەی هەبێ نەبێ ئەمە بۆ چاودێریی ئەم خەڵکە دانراون. مشکی چی!؟ خوایە بە قوربانت بم تووشی چیت کردووین؟ ئەم دەردە سەری و نیگبەتییە تا کەی؟

چوونە لای قەفەزەکە..سەرەتا لە دوورەوە تێی رامان ....بە دڵە کوتێ... بە پسەپس و دەست و چاو لەگەڵ یێکتر دووان. بەرە بەرە لێی نزیک بوونەوە و لەلای دانیشتن و زاری خۆیان لێ نزیک کردەوە و بە دەنگێکی بەرز بە دووان کەوتنە پیا هەڵدان بە شان و باڵی سەدام ، کە چەن مەزن و چاکی بێ هاوتایە..

گوڵی کێوی ... ماڵئاواییی لێ کردین.

د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی بەدرخان. ژ ٩٩ م ٢٠٠٨/٧/٨

لە کۆتایی شەستەکانی سەدەی رابردوودا من لە بەشە کوردییەکەی زانکۆی بەغدادا قوتابی بووم و د. ئیحسان فوئاد مامۆستام بوو. .. سێ ساڵ وانەی ئەدەب و رەخنە و زمانی ئینگلیزیی پێ وتینەوە.

وانەکانی د. ئیحسان چێژ و تام و بۆییێکی تایبەتییان هەبوو چ لە رووی جۆری وتنەوەیان ، چ لە رووی سروشتی بابەتەکانییەوە... باسی تازەگەری و رێبازە ئەدەبییەکانی بۆ ئەکردین. ئێمەی بە شیلی و بایرۆن و ولیەم بلێك و وردسوێرت و پۆشکین ناساند.. ئاشنای ئەدەبی جیهانی و رۆمانتیکیی کردین... وانەکانی هەموو کۆڕی ئەدەبی و رۆشنبیری بوون هەرگیز لێیان تێر نەئەبووین...

د. ئیحسان هەروەك چۆن مامۆستا و پەروەردگارێکی مۆدێرن بوو .. هاوڕێی قوتابییانیش بوو.... ئێمە دەستەیێك ئەدەب دۆست و شاعیر بووین ، بەردەوام دەور و خولمان ئەدا..ئەچووینە لای لەماڵەوە ...لەگەڵیا ئەچووین بۆ سەیران...

لە ساڵی چوارەمماندا بوو ..لە پشووی نیوەی ساڵدا هەموو پۆلەکە لەگەڵیا گەشتێکمان بۆ شاری بەسرا کرد. ئەم گەشتە خۆشترین یادگاریی ژیانمانە.

دوای تەواوکردنی خوێندنم و گەڕانەوەم لە ساڵی ١٩٨٠ دا هەر لە بەشە کوردییەکەی خۆمان دامەزرێنرام و نزیکەی بیست ساڵ تیایا هاوکار بووین...واش رێکەوت ١٤ ساڵ دراوسێ بین. ئەمە دەرفەتی دامێ زۆر لە نزیکەوە باشتر بیناسم و زیاتر شارەزای بم.

د. ئیحسان مرۆڤێکی مرۆڤ بوو .. رەوشت بەرز بوو .. رووخۆش و دڵڕوون و دڵپاك و هێمن و لەسەرەخۆ بوو.. خاوەنی خۆی بوو ..جەرگسۆزی خاك و نەتەوەکەی بوو...لە ژیان گەیشتبوو..... شاعیرێکی ناسك و دڵتەڕ بوو .. داهێنەر بوو ... رەخنەگرێکی سەرکەوتوو بوو.. هەرچی رك و کینە لە دڵیا نەبوو... باسی کەسی نەئەکرد.. ناوی کەسی بە خراپە نەئەهێنا.. هەرچی گیروگرفت بایە بە قسە خۆش و بەشیرییاتەکانی چارەسەری ئەکرد.

کۆچکردنی د. ئیحسان داخ و کەسەرێکی گەڵێ گەورەیە.. برینێکە هەرگیزاوهەرگیز سارێژ نابێت..

ئاوا ئەژیاین
وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ١٢٢ م ٢٠٠٩/٧/٢٢

خەریکی دەرس وتنەوەی خۆم بووم...لەپڕ دەرگا کرایەوە و بەڕێوەبەری قوتابخانە دەرکەوت دوو پۆلیسی چەکدار لە دوایا ، بێ ئەوەی بێتە ژوورەوە یا دەستی لەسەرکێلوونی دەرگاکە هەڵگرێ...بەدەنگێکی نووساوی کزۆلکەوە وتی:

– مامۆستا بێ زەحمەت.

کە ئەم دیمەنە سامناکەم بینی ...تۆقیم.. هەموو گیانم سڕ بوو...هەناسەم تەنگ بوو.. گەرووم وشك بوو...بیرم چوو کە من لەبەردەم قوتابییانم ...جڵەوی خۆڕاگرتنم لە دەست بەزی و بە دەنگێکی بەرز وتم:

– – من..!؟ بۆ..!؟..چیم کردووە..!؟

بەڕێوەبەر هیچ دەنگی نەکرد ... لێوەکانی هێنایە یەك و ئاوڕێکی دواوەی دایەوە و سەیرێکی کردمەوە.

نەمزانی چی بکەم ؟ چی بڵێم.؟.سەیرێکی قوتابییەکانم کرد وەك پەنایان بەرمە بەر..ئەوانیش واقیان وڕمابوو ، ماتییەکی قورس باڵی کێشابوو بە سەریانا . لەسەرو سیمای هەر یەکەیانا هەزار پرسیار بەدی ئەکرا. چارم نەبوو ...تەباشیرەکەی دەستمم فڕێ دا و پێشیان کەوتم. بەڕێوەبەر تا بەردەرگا بەڕێی کردین. زیلێکی پڕ پۆلیس وەستابوو ..و.. راپێچیان کردم.

ویستم لێیان بپرسم ، لەسەرچی و بۆکوێم ئەبەن ، بەڵام زمانم بەسرابوو ، چەندی کردم هیچم بۆ نەوترا. چەندی کردم نەمتوانی هۆیێك بدۆزمەوە بڵێم لەوانەیە لەسەر ئەوەبێ. هەرگیز لەهەموو ژیانما توخون سیاسەت نەکەوتووم . ناخۆشیم لەگەڵ کەسا نەبووە. هەرگیز ناوی دەسەڵاتم بە چاك و خراپ لای کەس نەبردووە...مەتەڵێ بوو بۆم هەڵنەئەهێنرا. تا پۆلیسخانە هەر ئەم جۆرە بیرانەم ئەکردەوە.. لەوێ منیان خستە ژوورێکەوە و دەرگایان لەسەرما داخست. لە پشت دەرگاکە دارێك هەڵپسێررابوو.

ماوەیێکی بەسەرا چوو نەمزانی زۆر بوو یا کەم ، کابرایێکی رەشتالّم لیّ هاتە ژوور ، دەفتەرێکی بە دەستەوە، کیَن و پیسیی لیّ ئەتکا..زەردەخەنەیێکی گرژاویی تالّی تێگرتم و لێی پرسیم :

– تۆ مامۆستا (...) ی .؟

– بەلّیّ...

– کاکا.. دەمێکە بەردەوام دونگوباسی تۆمان پیّ ئەگا کە تۆ هاوکاری لەگەلّ چەتەکان ئەکەیت و... قسەکەم پیّ بڕی و وتم:

– چەتەی چی و هاوکاریی چی! ؟ بۆ خاتری خودا... ئەوە من نیم ... هەرگیز من نیم ... من کابرایێکی بیّ دەخلّم... هیچ پەیەیوەندییێکم بە هیچ لایەنێکەوە نییە و ...بە تووڕەیییەوە وتی:

– با نە تۆ و نە ئیمە هیلاك نەبین .ئەم قسانەت هیچ پارە و پوول ناکەن ..ئێمە ئاگاداری هەموو شتێکین ...لەسەرت ئیسپات بووە.. ناوی ئەو کەسانەمان پیّ بلّیّ هاوکارییان لەگەلاّ ئەکەیت..هەر ئیمڕۆ و ئیستا ئەچیتەوە ناو مالّ منالّی خۆتەوە.

هەزار سوێندم بۆ بە خوا و نامووس خوارد سوودی نەبوو..قیژاندی بەسەرما:

– ئێوە هەی نۆکەری هیچوپووچینە ..کەی ئەبن بەپیاو؟؟ کەی واز ئەهێنن ؟ و ...کەوتە جوێندانی بازاڕی و دەستی بۆ دارەکە برد و بەربووە گیانم..هەرچی لەشمە هەلا بە هەلای کرد..ئەو ئەیقیژاند... بلّیّ... من نەمئەزانی چی بلّێم. دوای ئەوەی تێر دارکاریی کردم و هەموو گیانی گواندم.. دەرچوو و دەرگاکەی لە دوای خۆیدا کلیل دا.

نزیك رۆژئاوابوون بوو...تینوو ... برسی ... لەدەست ئازار و خەمی منالّەکانم ئەتلامەوە و حەجمینم نەمابوو.. دەرگا کرایەوە، دوو پۆلیس هاتن راپێچیان کردم بۆ ناو ئەو بەندیخانەیەی لە پشت پۆلیسخانەکە بوو. بەندیخانەکە جمەی ئەهات..هەر منیان پالّدایە ژوورەوە بۆنێکی ساردی ناخۆش دای بە لووتما...لەناو غەلّبەغەلّبی بەندەکانا گێژ بووم ... سەرم سووڕا ... بەرچاوم تاریك بوو و... بوورامەوە.

کە هاتمەوە هۆش خۆم.. بەندەکان لە ژوور سەرما بوون و دەوریان دابووم ...دلّیان دامەوە ... ئاو و خواردنیان بۆ هێنام...و .. ئیتر بووم بە یەکیّ لێیان ...رۆژ هات رۆژ چوو تا بوو بە پێنجەم...بەیانییەکەی بوو ...ناوی من بانگ کرا.. وەك کێچ راپەڕیم و چوومە پێش و وتم:

– – بەلّیّ منم.

- منیان بردە لای ئەفسەرێکی سەرشان چنراو بە ئەستێرە. هەر چووینە ژوورەوە ئەفسەرەکە یەکسەر لە بەرم هەڵسا و بۆم هات.. زەردەخەنەیێکی شەرماوی رووی داگرتبوو ، زۆر بە ناسکی پێشوازیی کردم .. تۆقەی لە گەڵا کردم .. دەستێکی خستە سەر شانم و وتی:
- – فەرموو ..دانیشە ... بە خێرهاتیت..فەرموو مامۆستا...فەرموو.
- منیش دانیشتم ... نەختێ سەری خۆی لەقاند و لەگەڵ خۆیا بۆڵاندی و ماوەیێك تێم راما و ئنجا وتی:
- – مامۆستای بەرێز ...تۆ وەك مامۆستاییێکی چاك ناسراوی ... من داوای تۆم کردبوو بێی بەڵکو لەگەڵتا پێك بێم دەرسی تایبەتی بە کوڕەکەم بڵێیتەوە ... ئەو خواگرتووەی رامسپاردبوو بە شتێکی تر تێگەیشتبوو.

هەولێر ١٩٧١

جەژنی کەران

وریا عومەر ئەمین

رۆژنامەی بەدرخان ژ ١٤٣ م ٢٠٠٩/٨/٨

رەشبگیریی (کەرگیرانی) ساڵی٦٣ ، یێکێکە لەو رووداوە هەرە سەیرانەی کە مایەی ئەوپەڕی سەرسوڕمان و پێکەنین و گاڵتەجارییە .رووداوی وا هەرگیزا و هەرگیز لە مێژووی هیچ میللەتێکا رووی نەداوە و هەرگیز روو ناداتەوە و دەبێ بچێتە کتێبی گنیسەوە. .گومانم لەوەدا نییە کە هەموو هەولێرییە تەمەندارەکان ئەمەیان لەبیرە. هیوادارم هەچ بیرەوەرییەکیان لەم بارەیەوە لایە تۆماری کەن تا جیهان و نەوەکانی دوا رۆژ بزانن ئیمەی کورد چیمان دیوە و چیمان بەسەرا هاتووە.

لەو رۆژەدا هەرچی کەری ناو شاری هەولێر و گوند و لادێی دەور و بەریەتی هەموو گیران و خرانە ناو حەوشە گەورەکەی بەندیخانەکەی هەولێر کە کەوتبووە پشت بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی پۆلیسی ئەوسا (بەرامبەر پارێزگای ئیستا) ، بەو توومەتەی کە بەهۆیانەوە ئازووقە بۆ پێشمەرگەکان دەبرێ و کاروباری شۆڕشیان پێ ئەنجام دەدرێ.

لە شاری هەولێر ژیان وەستا.. توور و سلق و کەرەوز و تەڕەپیاز و ماست و پەنیر کە بە پشتی کەر لە باغچە و لادییەکانەوە بۆ شار دەهێنران لە بازاڕا نەمان... ئاشەکان کە باراشیان بە پشتی کەر بۆ دەچوو هەموو وەستان ... دەنگی نەوتفرۆش و دار فرۆش لەگەرەکەکانا نەما.ناڵبەند و کورتاندروو و کافرۆش و کۆڵهەلگرەکان بازاڕیان مرد. مەیدانی کەر داخرا و کەرفرۆشەکان پەکیان کەوت. .

نزیکەی هەزار کەر بەندکران. خاوەنەکانیان رۆژ تا ئێوارە لەبەر دەرگای بەندیخانەکە بە هەندێ کا و جۆوە لە ریز دەوەستان نۆرەیان بێ بچن مواجەهەی کەرەکانیان بکەن و ئاو و خواردنیان بۆ بەرن...کاوجۆفرۆش ، وەك میوە فرۆشەکانی بەردەم نەخۆشخانەکان ، بە فەردە کاوجۆیان هێنابووە نزیك بەندیخانەکە.

کەرەکان ئەم گرتنەیان یەکجار پێ خۆش بوو... رزگاریان بووبوو لە بار هەلگرتن و عارەبانە راکێشان و نەقیزە و دارکاری و بێ بەزەیی منالان... لەهەموو ژیان و مێژوویانا

هەرگیز خۆشی و شادیی وایان بە خۆوە نەدیبوو و ئەوەندە نەحەسابوونەوە..بازدانیان بەسەر یەکا و لووشکە و قەپگرتن و زەڕەزەڕ عەڕەعەڕ و زەرینیان لە ناو حەوشەی بەندیخانەکەدا شانۆییێك و سیمفۆنیاییێك بوو بۆخۆی ، زۆر شتیان دەردەبڕی و دەگێڕایەوە.

ئەوسا ئێمە دەستەییێك هاوڕێ بووین لە قۆناغی ناوەندیدا ، دوای دەرچوونمان لە قوتابخانە دەچووینە بەردەم سەرا لەناو خاوەن کەرەکانا دەخولاینەوە گوێمان دەدایە قسەکانیان و خەمەکانیان . بیرمە مەحموود زامدار کە تازە موچڕکی کەریزم بە دەماڕەکانیا دەگەڕا دڵی گەلێ لە کەرەکان خۆشتربوو.لەوانەشە هەر ئەو ڕۆژە و ئەو ڕووداوە بوو عیشقی کەری لەدڵا چەسپاند.

قسە و باس و خواس و خەم و پێکەنین و پێخەنی خەڵکەکە ئەوسا بوو بەدونیای کەر و بەزمی کەرگیران و گەلێ شتی سەیر ڕوویدا و باس کرا .

ڕۆژێ دوو قوتابی لە پۆلەکەمانا نەهاتبوون.. کە مامۆستا ناویانی خوێندەوە یەکێ لە هاوڕێکانی وتی (مامۆستا ئەوانە دراوسێمانن ... کەریان گیراوە چوونەتە مواجهەه).

کابراییێك کەرەکەی خۆی لە ژوورێکی ماڵەکەیا دەشارێتەوە... شەو دەزەڕێ و لێی ئاشکرا دەبێ ... خۆی و کەرەکەی راپێچی بەندیخانە دەکەن.پاشان کەرەکەیان بەردا و خۆی تا ئیستا شوونبزرە.

عەزیز ناوێك کەرەکەی خۆی دەربار دەکا و لە ناو زوورگەکانا دەیشارێتەوە...دوای ئەمە بە (عەزە کەرفیرار) ناوی دەرکرد.

دوای حەفتەییێك جاڕدرا کە هەر کەرگیراوێ عەریزەییێك بنووسێ تیایا بەڵێن بدا کە کەرەکەی بۆ کاری نایاسایی بەکار ناهێنێ ، کەرەکەی ئازاد دەکرێ. خوا دەرگاییێکی واڵای لەسەر گازی پشت بۆ عەرزوحاڵچییەکان کردەوە. وێنە گرەکان کەوتنە گازاندە و دەیانوت حەقی وایە وێنەی کەرەکانیش بە عەریزەکانەوە بلکێنرێ.

بە دەیان کەرگیراو دەوری عەرزوحاڵچییەکان دابوو و وەك زەردەواڵە بەسەریانا نیشتبوون .کەرگیراوێ نەختێ پیر و بێ تاقەت دەبێ چەند دەکا ناتوانێ خۆی بگەیێنێتە عەرزوحاڵچی... داوا لە یەکێ دەکا یارمەتیی بدات و عەریزەکەی بۆ بنووسێ..ئەویش دیارە کابراییێکی فشەکەر بووە ، ئەمەی بۆ دەنووسێ:

(بەرێز موتەسەریفی هەولێر ... ئەوە شەش ڕۆژە کەرەکەم گیراوە . من لە جیاتی ئەو سوێندتان بۆ دەخۆم و شایەتیی بۆ دەدەم کە ئەم کەرەی من هیچ پەیوەندییەکی بە هیچ لاییێکەوە نییە و بێ خەتایە و هیچ کارێکی نایاسایی نەکردووە .. تا بڵێی هیمن و ئیشکەر و

لەسەرەخۆیە.. هەرگیز لووشکەی لە کەس نەداوە و قەپی لەکەس نەگرتووە.سەرچاوەی رزقی منداڵەکانمە ... داوا لە بەڕێزتان ئەکەم رەحمێکی پێ بکەن و ئازادی کەن)
یەکسەر کابرا دەگیرێ و کەرەکەی بیر دەچێتەوە.

رۆژی دوایی بوو و دوای ئەوەی زۆربەی کەرگیراوەکان بەڵێننامەی خۆیان پێشکەش کرد ، بریاری لێبووردنی گشتی درا . کات دوای نیوەڕۆ بوو ، دەروازەی بەندیخانەکەیان کردەوە و کەرەکانیان بەرەڵلا کرد. ئەو سەدەها کەرە پێکەوە بەراکردن و خزینە پاڵ یەك و لووشکە لێدان و هەڵبەزین و دابەزینەوە بەبەردەم چاپخانەکەی مامۆستا گیو و دوکانەکەی مەجید پەقلاوەچییەوە بەرەو ناوبازار کەوتنە رێ. سەروسیمایان خۆشی و سەرکەتن و سەربەرزی و شانازییان لێ دەباری . خاوەنەکانیان بەناویانا بەربوون ، هەریەکە لەمبەر بۆ ئەوبەر رایدەکرد لە کەرەکەی خۆی دەگەڕا و هەرکە دەیدۆزییەوە دەستی لە ملی دەکرد و هیوا هەبوو ماچیشی دەکرد و فرمێسکی بۆ هەڵدەڕشت و دەیوت کەفارەتییە ئینشاڵلا.

دوکاندار و خەڵکەکە لەمبەر و ئەوبەری شەقامەکە وەستابوون سەیری ئەو کۆرەوەیان دەکرد ، بە پێکەنین و گاڵتە لە گەڵ یەکترا دەدوان. هەندێ گەنج لەبەردەم دوکانۆکەکەی مام حەیدەری پینەدۆز وەستابوون بەو پەڕی ریزەوە دەستی خۆیان بەرز ، بە سلاو و ریزەوە دەشەکاندەوە و وەك قارەمان پێشوازییان لێ دەکردن.

کەرەکانیش... ئەوەی خاوەنەکەی دۆزییەوە، ئەوە لێی خوڕی و بردییەوە..ئەوانی تر لەناو سووچ و کۆلانەکانی ناو بازاڕدا بلاو بوونەوە و لەناو خەڵکەکە توانەوە.
با ئەو رۆژە بکرێ بە رۆژ و جەژنی کەران و هەموو ساڵ ئەم رۆژە یادبکرێتەوە و کەرنەڤاڵی بۆ سازبدرێ.

گیوی موکریانی
د.وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی بەدرخان ژ ١٤٥ م ٢٠١٠/٧/٢٦

مامۆستا گیوی موکریانی مرۆڤێکی دڵپاك و دڵسۆزو جەرگسۆز بوو بۆ کورد و کوردستان. لە پەنجاکان و شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا ڕۆڵێکی باڵا و سەرەکیی گێڕا لە بڵاوکردنەوەی هەستی کوردایەتی لە شاری هەولێردا بە تایبەتی و لە کوردستاندا بە گشتی. چاپخانەکەی کە بە ناوی (کوردستان) بوو ، تاکە مەڵبەندێکی ڕۆشنبیریی کوردی بوو لە هەولێردا. ڕۆشنبیرانی کورد ڕوویان تێدەکرد و لەوێ یەکترییان دەدی. قوتابخانەییێکی ڕۆشنبیری و ئەدەبی و زمانەوانیی کوردی بوو. زۆربەی شاعیران و نووسەرانی هەولێر دەرچووی ئەم قوتابخانەیەن.

من هەر لە منداڵییەوە ئەم زاتە پاکە دەناسم. لە دوا پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا باوکم هەندێ جار منی لەگەڵ خۆیدا دەبردە لای لە چاپخانەکەیدا ..پاشان کە لە قۆناغی ناوەندیدا بووم ، خۆم یا لەگەڵ مەحموود زامدار و عەبدوڵلا پەشێو و جەمیل ڕنجبەر و عەبدوڵا حەداد و هاوڕێیە ئەدەب دۆستەکاندا زوو زووە دەچووینە لای. لەوێ چاوم بە زۆر لە شاعیران و ڕۆشنبیران دەکەوت ، وەك مەدحەت بێخەو و پیرباڵ مەحموود و حەبیب عەلی میرانی و مەلا مەسعوود بێبەش و جاهید و زۆری تر. لایان دادەنیشتم گوێم دەدایە گفتوگۆکانیان لە بارەی زمان وئەدەب و مێژوو و کوردایەتی و باسوخواس و قسەی خۆش و پێخەنەکانیان. هەر لە چاپخانەی کوردستاندا بوو بە دیداری هەژاری موکریانی گەیشتم.

هەندێ لەو هەڵوێستانەی مامۆستا گیو دەگێڕمەوە کە ئاگاداریانم و بە چاوی خۆم بینیومن ، دەری دەخەن کە ئەم زاتە چەند کوردپەروەر و جەرگسۆز بووە بۆ کورد و چیی کردووە لە پێناو کورد و کوردستان.

* مامۆستا گیو دەورێکی باڵای گێڕا لە بڵاوکردنەوەی ناوی کوردی لە شاری هەولێردا. گەربیبیستایە کەسێ منداڵی بووە ، دەچووە لای نوقڵ وشیرینیی بۆ دەبرد ، پیرۆزبایی لێ دەکرد و قەناعەتی پێ دەهێنا ناوی کوردیی لێ بنێت. هەر ناونانی کچەکەی خۆی بە (کوردستان) لە چلەکانا بەڵگەی عیشقی مامۆستا گیوە بۆ کوردستان و ناونانی کوردی.

* مامۆستا مەحموود زامدار بۆی گێڕامەوە ، وتی : خوتبەی هەینییان لە مزگەوتەکانی هەولێردا هەموو هەر بە زمانی عەرەبی بوو ..باوکم (مەلا عەبدوڵلای شەنەغەیی) پێشنوێژ وخوتبەخوێنی مزگەوتی ناو بازاڕ بوو. لە سەرەتای پەنجاکاندا یەکەم کەس بوو خوتبەی هەینییانی بە کوردی پێشکەش کرد. مامۆستا گیو کە ئەمەی بیست یەکسەر چووە لای لە مزگەوتدا ، سوپاسی کرد و پیرۆزبایی لێ کرد.

* هەر سواڵکەرێك بهاتایە بەردەم چاپخانەکەی داوای خێری لێ بکردایە مامۆستا گیو پێی دەوت ، ڕۆژی دووشەممە وەرە. ئەمە سەرنجیی ڕاکێشام . جارێکیان لێم پرسی مامۆستا بۆ دووشەممە بێن؟ وتی هەر ئایینێك ڕۆژێکی پیرۆزی خۆی هەیە..ڕۆژی پیرۆزی کوردیش دووشەممەیە. (وای لێ هات سواڵکەرەکانی هەولێر هەموو ڕۆژانی دووشەممە لەبەردەم چاپخانەکەی مامۆستا گیو یەکتریان دەبینی).

* (چاپخانەی کوردستان)ی مامۆستا گیو لە ژێر قەڵای هەولێردا بوو..یەکەم دوکان لای چەپ لەسەر ڕێی بەرەو ناوبازاڕ لە قشلەوە. دوو بەش بوو . بەشی پێشەوە چاپخانەکەی تێدابوو و بەشی دواوەی حەوشەیێك بوو سەندووقێکی کامیرای عەبا ڕەش لەسەر لە لای ڕاست دانرابوو و ژوورێکی بچووکیش وەك مەخزەن لەلای چەپ. لە ژێر دیوارەکەی بە قەڵاوە نووساو گوڵی تێ دەچاند. ئیستا شوێنەکەی کراوەتە مەنیومەنتێ هەر بە ناوی مامۆستا گیو خۆیەوە.

ئەوەی بچووبایە ناو بازاڕ یەکەم شت چاوی بە چاپخانەکە وجامخانە ڕازاوەکەی بە کتێبی کوردی و ناوە درەوشاوەکەی (کوردستان) دەکەوت . سروودی چەقەچەقی مەکینەکەی دەبیست کە وەك سیمفونیایێکی نەتەوەیی کتێب وگۆڤار و بڵاوکراوەی کوردیی پێ چاپ دەکرا. ئەمانە بۆخۆیان بەیاننامەیێکی سیاسیی کوردایەتیی ڕۆژانە بوون کە دەورێکی باڵایان گێڕا لە ڕواندنی هەستی نەتەوایەتی و کوردایەتی لە دڵ و ناخ و دەروونی خەڵك و لاوانی شاری هەولێری ئەوساکە.

* لە ساڵانی شەستەکاندا جاش ناونووس دەکران..عەریزەنووس و وێنەگرەکانی سەرشەقامەکان ڕۆژیان بوو ، نانیان کەوتبووە ناو ڕۆن..کە دەهاتنە دوکانەکەی مامۆستا گیو بۆ وێنەگرتن ..وێنەی بۆ نەدەگرتن بە هەنجەتی ئەوە فلیمی نەماوە. دەیووت ئەمانە دوژمنی کوردن دەبنە جاش.

* دام ودەزگا ئەمنییە ڕەگەز پەرستەکانی ئەوسا لایان نەنگ بوو ناوی (کوردستان) بهێنرێ و لەبەر چاوا بێ. چوونە سەری و ناوەکەیان پێ گۆڕی بە (مگبعە اربیل) . مامۆستا گیو تابلۆکەی بەم جۆرە لێکرد (مگبعە اربیل – کردستان سابقا) و لەسەر تابلۆیە کۆنەکەی کوتی. ڕۆژی دوایی دیسان هاتنەوە سەری و پێیان وت (کردستان سابقا) لابەرێ. مامۆستا

گیو بۆیاغێکی کاڵی بەسەر (کردستان) ـەکە هێنا و (سابقا) ـەکەی وەك خۆی هێشتەوە. ئەوەی دەیدی یەکسەر لە مەسەلەکە حاڵی دەبوو. دوای ماوەیێ بزماری لای چەپی تابلۆ تازەکەی هەڵکەند و شۆڕی کردەوە. بەمە (دستان) ی (کردستان)ی تابلۆ کۆنەکە دەرکەوتەوە... بەم جۆرە چاوشارکانێی لەگەڵیانا دەکرد. ڕەگەزپەرستە شۆڤینییەکان بە ناوی (کوردستان) دەتۆقین. چاویان بەرایی نەدەهات بیبینن. هەموهەولێکیان دەدا بیسڕنەوە و لەناوی بەرن و مامۆستا گیویش سور بوو لەسەر هێڵانەوەی.

شایانی باسە کە قەدەغەکردنی ناوی (کوردستان) تا ڕووخانی ڕژێم هەر بەردەوام بوو. لەم بارەیەوە ئەم ڕووداوە سەیرە دەگێڕمەوە کە پەیوەندیی بە (د.کوردستان) ی کچی مامۆستا گیوەوە هەیە.لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا شۆڤینییەکان بریاریان دا دەربڕینی (منطقة الحكم الذاتي) لە جیاتی (کوردستان) بەکار بهێنرێ. یەکێ لە ڕۆژنامەکان ناوی (الدكتوره کوردستان) ی گۆڕیبوو بە (الدكتورة منطقة الحكم الذاتي).

* مامۆستا گیو لەسەر کێلی گۆڕی دایکی کە لە ساڵی ١٩٥٣دا کۆچی دوایی کردووە و لە گۆڕستانی ئیمام محمد لە هەولێردا نێژراوە، ئەم چوارینەی نەخشیوە:

لە ناو مەینەتی دێهات و شاری
کورم پێگەیاند بە خاکەساری
ئازادیان دەکەم حوزنی و گیو ئەگەر
ببنە قوربانی بۆ کوردەواری

* ئەمانە وزۆر هەڵوێستی تری لەم جۆرانە کە لەبارەی مامۆستا گیوی دەگێڕنەوە ، هەموو بەڵگەی عەشقی ڕاستەقینەن بۆ کورد و کوردستان و ڕەنگدانەوەی هەستی پاکی مرۆڤایەتی و کوردایەتیی ڕەسەنی مامۆستا (گیوی موکریانی) ن.

هەزار ڕەحمەت لە گۆڕی.

مەدحەت بێخەو... لە برووسکەیەکدا

پرۆفیسۆر د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی هەولێر ژ ١٨٥٩ م ٢٠١٤/٣/١٢

لە سەرەتای شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا بوو ، لە قوناغی ناوەندیدا بووم..پەتا و موچڕکی شیعر و گۆرانی بە هەستما دەگەڕا ..کە دەچووم بۆ بازاڕ بە بەردەم چایخانەکاندا تێدەپەڕیم زۆر جار گۆرانییکانی هونەرمەندی مەزن فوئاد ئەحمەد دەیاندا بە گوێما. لە لاییکدا دەوەستام گوێ ڕایەڵی دەبووم تا تەواو دەبوو. وشەکانیم دەنووسیەوە و یەکسەر لەبەرم دەکردن .. لەو گۆرانییانەی کە ئەوسا بووبووە وێردی سەر زارم و هەمیشە لەبەر خۆما و لە ناو هاوڕێیان دەمووت و دەمووتەوە (گیانی شیرین) بوو:

گیانی شیرین ئەی نازداری بێ گەردم

ئەی ئارامی دڵەی پڕ زام و دەردم

ئەی جوانترین لە نیگای بەهار

ئەی شاگوڵی ناو گوڵ و گوڵزار

تێکەڵاوی خوێن و هەست و بیرمی

کاری یەزدانە کەوا دڵگیرمی

ئەمە وگۆرانیی تری وەك (لەگەڵ یارا — دووریی تۆ — سروەی بەیان — دڵ هەر ئەڵێ تۆ — سڵاو بۆ یار . کە هەموو گەنجانی ئەوسا بەردەوام لەسەر زاریان بوو وخەڵکەکە لە ئاهەنگەکاندا پێشکەشیان دەکرد و گەشت و سەیرانەکانیان پێ دەڕازاندەوە و رازی دڵی خۆیان پێ دەردەبڕی

ئەم شیعرە لیریکییە ناسکانە کە هەمیشە جوانی و پاراوی و ناسکیی خۆیان دەپارێزن و هەرگیز کۆن نابن و ناوەرن هەموو هی(مەدحەت بێخەو) بوون. لە ڕێی ئەم گۆرانییانەوە بوو من (مەدحەت بێخەو)م وەك شاعیر ناسی و چوومە لای لە نەخۆشخانەی هەولێر کە تێدا فەرمانبەر بوو.دوای ئەمە زوو زووە بە تەنیا یا لەگەڵ هاوڕێیانی شیعر ئەدەب دۆست سەرمان لێ دەدا و سوود و چێژمان لە قسەو گفتوگۆ و ئامۆژگارییەکانی وەردەگرت. خۆشبەختانە تا ئیستاش پەیوەندیی برایەتی وخۆشەویستیم لەگەڵیدا بەردەوامە.

بێخەو دەورێکی باڵای گێڕا لە پێگەیاندنی زۆر لە شاعیرە گەنجەکانی شەستەکانی سەدەی ڕابردووی شاری هەولێر .مامۆستای هەموومان بوو. شایانی باسە کە (فوئاد ئەحمەد)ی هونەرمەند و گۆرانیبێژی مەزنی ئەوسا ..شیعرەکانی بێخەو ڕۆڵێکی سەرەکییان گێڕا لە سەرکەوتن و دەرخستنی. دەنگ و ئاوازەکانی کە بۆی دادەنان زۆر لەگەڵ شیعرەکاندا دەگونجان و سیمایەکی تایبەتیان پێ دەبەخشین.

جگە لە فوئاد ئەحمەد گەلێ گۆرانیبێژی ناوداری کورد شیعرەکانی بێخەویان کردە گۆرانی.لەمانە (عەلی مەردان ـ تاهیر تۆفیق ـ ڕەسوول گەردی ـ یەحیا مەرجان ـ عەبوللا دلسۆز ـ قادر کابان)

بێخەو یێکێکە لە شاعیرە هەرە سەرکەوتووەکانی ئەدەبی منالان و سروود نووسین. دەیان سروودی بۆ منالان و قوتابییان نووسیووە. هەموو پەند و ئامۆژگارین فێری نیشتمانپەروەری و خۆشەویستی بۆ خاك و گەل و مرۆڤایەتی دەکەن. وشەکانیان گڕی شۆڕش و کوردایەتی لە دلدا هەڵدەگیرسێنن. کێمان هەمیشە ئەم وشە ئاگرینانە لە گوێیدا بە دەنگە زولاڵەکەی فوئاد ئەحمەد نازرنگێنەوە کە بێخەو لە یەکەم ڕۆژەکانی شۆڕشی ئەیلوولدا دایناوە:

(ئێمە پێشمەرگەین هەتا ماوین لە ژین
نیشتمان ئازاد ئەکەین لە خوێنمژین
ئێمە کوردین نابەزین
جەنگاوەرین نابەزین
ئێمە کوردین تێکۆشەرین نابەزین
گیان فیداکارین لە ڕێگەی میللەتا
قارەمانی ڕێی ژیان و شۆڕشین
دوژمنی ناپاك هەزار هێزی هەبێ
ئەیبەزێنین ئەیرمێنین نابەزین
نیشتمان خوێنی شەهیدانی ئەوێ
شەرتە تاکو سەربەخۆیی نەسرەوین
دەوری دیلی و ژێردەستی باوی نەما
ئەمڕۆ کاتی مافی ژینە و ڕاپەڕین
هێزی ئێمە کێوی پۆلا و ئاگرە
خێلی ناپاك قڕ دەکەین ئازاد دەبین)

(مارشی ئافرەتان – خوێندەواری – مارشی راپەڕین – ئێمە قوتابین – وەرزش – قوتابخانەکەم ئەی ولاتم – منالی کوردستان – خوێندن) هەموو لە جوانترین و ناسکترین سروودەکانن.

ئەمانە هەموو بەڵگەی ئەوەن کە بێخەو شاعیرێکی هەرە سەرکەوتووی گۆرانی و سروود شیعری منالان بوو.

بێخەو بەرهەمدارێکی بە پیتە. بەم دواییە ئەکادیمییای کوردی سەرجەمی شیعرەکانی لە بەرگێکی ٦٤٠ لاپەڕەیی بلاو کردەوە. وەك بزانم زۆری تری هەیە کە دیوانەکە نەیگرتۆتە خۆ.بۆ نموونە لەشیعریکیا کە من لە شەستەکانەوە لەبەرمە دەڵێ:

چاوەڕوانیە ئازاری دڵدار

بۆ گوڵی هیوا و نەورۆز و بەهار

لە دیوانەکەیدا نەکەوتە بەر چاوم.

بێخەو لە سەرەتای پەنجاکاندا دەستی بە شیعر نووسین کرد.هاوچەرخی گۆران بوو. ئەو سەردەمە قۆناغی گۆران خۆی چەسپاندبوو. زۆربەی زۆری شیعرەکانی بێخەو لە ژێر ئالای ڕێبازی گۆراندا دارێژراون. بێخەو یەکێ بوو لەوانەی ڕۆڵی گێڕا لە چەسپاندنی گورانیزم.لەگەڵ ئەمەشا گەلێ شیعری هەیە کە بە پێی پێڕەوی کلاسیکی دانراون . تیایاندا وەستایەتی و شارەزایی تەواوی خۆی لە شیعری کلاسیکیدا دەردەخا ، بە تایبەتی لە پێنج خشتەکییەکاندا لەسەر شیعری(ئەحمەد موختار بەگی جاف و وڵدار و شوکری فەزلی).هەروەها لە شیعری (قسەی خەڵکی) و (خۆمان ناناسین) و زۆری تر.

لە شیعری (خۆمان ناناسین)دا بێخەو نیگەرانیی خۆی دەردەبڕێ بەرانبەر ئەو لاوە کوردانەی کە خۆیان بە کورد نازانن و داویانە پاڵ دژەکوردان:

نەماوە غیرەت و شەرمێ لە لای چەند لاوی کوردانم

کە خۆی کورد و لە شاری کورد ئەڵێ من کوردی نازانم

بە نانی کورد لە خاکی کورد ژیاوە باوك و باپیری

کەچی ئەمڕۆکە گۆڕاوە بەمە دڵ پەست و پڕژانم

زمانی خۆی لا گرانە و بۆ بێگانەش وەکو بلبل

بڵێم چی بەم بێبارانە گەلی دۆست و ڕەفیقانم

.....هتد

بێخەو تێکۆشەرێکی نەبەرد بوو. هاوار و دەنگی هەژار و چەوساوەکان بوو بە ڕووی زۆردار و خۆفرۆش و چەوسێنەران. لەسەر ئەم هەڵوێستانەی گەلێ ئازاری چێشتووە دووچاری گەلێ نەهامەتی و دەربەدەری بووە و گەلێ بەندیخانەی کردووە.

بێخەو لەسەرجەم بۆنە و ئاهەنگەکانی نیشتمانی و نەتەوەیی ، بە خوێندنەوەی شیعر، بەشـداریی کـردووە. شـیعرەکانی ئاوێنـەی مێـژووی تێکۆشـانی نەتـەوەیی و بووژانـەوەی سـەردەمێکی گرنگـی مێـژووی کـوردن. ئـەوەتا یەکـەم کۆمەڵـە شـیعری لـە سـاڵی ١٩٥٩ بەناونیشانی (زەنگی کاروان) بڵاو کردۆتەوە، کە ئەمە خۆی لە خۆیدا درووشمێکی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕانەیە.

یەکەم شیعری ئـەم دیوانـەی کـە لـە بەندیخانـەی کـەرکوك لـە ١٩٥٣/٨/٢٨ داینـاوە بـە بۆنەی ڕاپەڕینی جوتیارانی دەشتی هەولێر، تیایدا دەڵی:

لە دوای ستەمی زۆری خوێنمژان

هەستی جوتیاری دەشت هاتە کوڵان

دژی ڕەفتاری زۆرداری بەدکار

ڕاپەڕی چینی ڕەنجبەر و جوتیار

بۆ مافی ژین و یەکسانی و دادی

بۆ سەرفرازی و خۆشی و ئازادی

تا دەڵێ

ڕۆژێك دێ میللەت ڕاپەڕی وەك شێر

تەختی خوێنمژان بکا سەراو ژێر

تۆڵەی جوتیار و پاڵەی بەش خوراو

تۆڵەی لاوانی بە ناحەق کوژراو

بسەندرێتەوە لە خوێنمژی گەڕ

لە چاوی دز و ڕەنجخۆری بەد فەڕ

بێخەو دەستی باڵای هەیە لە ئۆپەرێت نووسین. لەم بوارەدا شەش ئۆپەرێتی نووسـیوە. هەموو بە ناوەرۆکی پەروەردەیی و نیشتمانپەروەری و مرۆڤایەتی چنراون.کە ئەمانەن:

١ – داستانی گەل ١٩٧٧

٢ – ڕووباری ژیان ١٩٧٨

٣ – ئەنجامی یەکبوون ١٩٨٩

٤ – یەکبوون و سەرکەوتن ١٩٩٢

٥ – ئاواتی شیرین ١٩٩٢

٦ – ئازادی ١٩٩٢

هەموو لەلایەن (بەڕێوەبەرایەتیی چالاکیی قوتابخانەکان) ئامادە و نمایش کراون و دوانیان خەڵاتی یەکەمیان لەسەر ئاستی عیراق وەرگرتووە.

بێخەو شیعری گاڵتە و گەپ و کاریکاتێریی سەیر و سەرکەوتووی هەیە. لە شیعری (ژوورەکەمان لە شەقڵاوە) دەڵێ:

خانوویەکمان گرت لە ناو شەقڵاوە
تاکە ژوورێك بوو وێنەی کەلاوە
دیوار خوار و خێچ سەربان داتەپیو
بێ کون و تاریك کاریتە ڕزیو
درێژی و پانیی شەش بە چوار هەنگاو
بە سێ کۆڵەکەی نارێك وەستێنراو
لە میچی ڕەش و ڕیزی کۆنە دار
خۆڵ و تەنیمان بۆ دەهاتە خوار

...هتد

بێخەو شاعیری عیشق و جوانی و بەهارە. لە ساڵی ١٩٥٦ لە شەقڵاوە ژیا .شەقڵاوەی پڕ باخ و ئاو و کانی و نیگاری ئەفسوناوی و بەهارە پڕ مێرگ و لالەزارەکانی ، بۆی بوونەتە مایەی سرووش . .. لەو ماوەیەدا چەن شیعرێکی نووسیوە (لەگەڵ کێوی سەفین – شەقڵاوە – نەورۆز) و زۆری تر کە تیایاندا جوانیی سروشتی کوردستان و دیمەنە دڵڕفێنەکانی بوونەتە هەوێنی داهێنانی. لە شیعری بەهاری کوردستاندا دەڵێ:

وەرە بڕوانە جوانیی کوردستان کاتی بەهارە
ڕەنگینە تارای دەشت و کێو و دۆڵ مێرگ و گوڵزارە
بۆ هەر لا بڕۆی هەر دڵ ڕفێنە و دیمەنی جوانە
سروشت سەراپا ئەفسووناوییە خۆشیی گەشتیارە
کێوانی بەرز و بەفرین و بەدار شادیی دڵانن
قەڵبەزەی تاڤگەی کەف زیوینی شاخ سۆمای ڕێبوارە
سروەی گوڵاوی پەخش وبڵاوە لە مێرگ و دۆڵان
مایەی سرووش و هەوێنی شیعر و چارەی بیمارە
گیا و دەغڵودان شنەشنیەتی هاتۆتە جۆش
خشەی گەڵای دار خوڕەی ئاوی چەم هاژەی ڕووبارە

.....هتد

مەدحەت بێخەو و ڕوانگە

لە ١٩٧٠/٤/٢٤ دەستەیێك شاعیر و چیرۆكنووس و ئەدیبی كورد بەیاننامەیێكیان لە شاری بەغداد دەركرد بە ناوی (بانگەوازێك لە ڕوانگەی ئەدەبی كوردیی نوێمانەوە). تێیدا باسی بزووتنەوەی نوێگەری لە شیعری كوردیدا و هۆكارەكانی و ڕەوشی ئەوسای شیعری كوردی دەكەن و هەندێ پێڕەو و ڕێسا بۆ چۆنبوونی شیعر دەخەنە ڕوو. لە گرینگترین خاڵەكانیدا دەڵێن:

(... بانگەوازی ئەدەبیی ئیمڕۆ بانگەوازی نەوەی شۆڕشگێڕ و سەدەی هەڵگەڕانەوە و یاخیبوونە بەرانبەر سەراپای مەیدانەكانی ژیان...بانگەوازی ئەو وشە و هەست و بیرانەیە كە سنوورێك نییە بۆ ئەوەی بە زۆر بیانبەستێتەوە بە دۆش و داماوی ڕاگیریان بكات ، بەری چوونە پێشەوە و چاونەترسییان لێ بگرێت).

گەر چاوێك بە بەرهەمەكانی مەدحەت بێخەو بخشێنین زۆر بە ڕوونی دەردەكەوێ كە مەدحەت بێخەو دە ساڵێ لەوەوبەر زۆر شیعری بڵاو كردۆتەوە تیایاندا پەیڕەوی ئەو فۆڕمە شیعرییەی كردووە كە لە بانگەوازەكەدا هاتووە و هەموو سیماكانی تێدا بەدی دەكرێن و تاموبۆی ڕوانگەیان لێ دێ ، بە تایبەتی كۆمەڵە شیعری (ڕابەری ژیان – ١٩٦٨چاپخانەی شەفیق – بغداد)وەك لە شیعری (گۆرانی نەمر ١٩٦٢ – ڕەشەبا ١٩٦٣ – تەمەنی هار – ١٩٦٣ و هیتر). بەمە دەردەكەوێ كە لە ڕووی مێژووییەوە (مەدحەت بێخەو) بنیاتنەری بزووتنەوەی ڕوانگەیە. لێرە بە نموونە شیعری ڕەشەبا دەهێنینەوە كە لە ساڵی ١٩٦٢ دا نووسیویەتی دەڵێ:

(وا ڕەشەبا

هێرش ئەبا

بۆ كاری لار و ناڕەوا

لە كێو و چۆل

لە بەرزی و دۆڵ

بە وژەوژ.. بە بۆڵە بۆڵ

بە بێهۆشی

شەڕ ئەڕۆشی

بە تەوژمە تین و جۆشی

ئەلوورێنیٚ ئەگرمێنیٚ

چقلٚ و درك لە دوور دێنیٚ

لە شار و دیٚ ئەیبەخشێنیٚ

پاکی و کپی ئەشێوێنیٚ

ڕەشەبای هار..

ئەی بۆڵەی شووم

هەی نالەبار

دۆستی شەوی سامناك و تار

بۆ کیٚ ژیان

ئەکەی بە ژان؟

وا بیٚ وچان

پیشەت بوویتە جەور و تاوان

بۆ چی..بۆ کیٚ ..؟

بۆ کام لاییٚ

بە چ ڕاییٚ؟

بە هەزاران گەڵای داران

هەڵیان ئەدەی بۆ ڕوباران

با ڕەش تاکەی..

هەڵمەت ئەبەی

کونج لە هەژاران تێك ئەدەی

تاوانی بیٚ پایان ئەکەی

بۆت ئەلویٚ تۆ هەر وا بکەی. !

تۆ چیت ئەویٚ؟

بەڵیٚ ئەزانم ئەتەویٚ

ئەم ئامانجانەت سەرکەویٚ

دار گەڵا و بەری زۆر نەبیٚ. !

سێبەری خۆش و بۆر نەبیٚ

زەمین تەم بێ
بەشمان غەم بێ
(...تا دێ دەڵێ):
وا ئەزانی ئاوا ئەبێ؟
وەی وا نەبێ. !
بەڵێ گەڵا ئەوەرێنی
پاکی و کپی ئەشێوێنی
زۆر چڵەدار تێك ئەشکێنی
بەڵام ئەی گێل
بیر و هەست وێڵ
ئەزانی داری بێ ژمار
کە ڕەگیان لە هەرد چوویتە خوار
ناتوانی بیانلەقێنی
یا لە ڕیشە دەریان بێنی
یان کاروانی تین پۆڵایین
بە گەردی ڕێ بوەستێنی
بۆخۆت ڕاکە
هاشەوهۆشت پارە ناکا
هێزی سروشت لێت بێ باکە
بای ناو ڕەش بوو
لە ڕابردوو
لە چەرخ و دەوری بەسەرچوو
لە هی وەك تۆ بێ ئابڕوو
فێر بووین ژیان
کێ دۆستە و کێیە دوژمنمان
بەسەرچوو دیلیەتی و چەوسان
ئەوەی خاوەن شەڕە و زیان
ئەنجامی قڕبوونە و نەمان)

ئەمەش چەن کۆپلەیێك لە شیعری تەمەنی هار ١٩٦٣ :

لەم سەردەمە

کە ئاسۆ موژدەی لە دەمە

لە گشت لایێ ڕاپەڕینە

کۆتایی چەوسان و تەمە

....

کامە چەك زۆر بە زیانە

ئەیخەنە کار

بۆ ئەو گەلەی

داوایەکەی

تەنیا سەربەستیی ژیانە

....

دەرئەکەوێ تیشکی هەتاو

بە شۆڕش و قینی تەقیو

هێز نییە کاروان ڕاگرێ

...

کەم بابەتی شیعری هەیە بێخەو بە سەرکەوتوویی خۆی لێ نەدابێ ، هەمووشی تەرخان کردووە لە پێناو جوانی و خۆشەویستی و مرۆڤایەتی و کوردایەتی و نیشتمان و بیری ڕوونی ئامانجدار بە هونەرێکی شیعریی پتەو بە کوردییەکی پاراو و ڕوان و ڕەسەن .هەر یەکە لەم بابەتانە بۆی هەیە ببێ بە کەرەسەی چەن لێکۆڵینەوەیەکی ئەکادیمی بەهۆیانەوە ڕۆڵ و پلە و پایەی ئەم داهێنەرە لە کاروانی مێژووی ئەدەبی کوردا بخرێنە ڕوو.

تەندرووستی و تەمەن درێژی بۆ دەخوازین

د. وریا عومەر ئەمین

٢٨-١٢-٢٠١٣

ئەم وتارە لە ڕۆژنامەی (هەولێر) ژمارە ١٨٥٩ ی ٢٠١٤/٣/١٢ بڵاوکراوەتەوە.

د. کەمال غەمبار
تابلۆیێکی سەردەمی ڕەش
د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی هەولێر   ژ ١٩٠٥ م ٢٠١٥/٥/٢٢

کە منداڵ بووم ، هەر لەگەڵ دەستپێکردنی پشووی هاوین باوکم ئێمەی دەبردە شەقڵاوە. لەوێ سێ پارچە ڕز و باغی هەبوو کە تا ئیستاش ماومانە.هاوینمان لەناو رەز و باغە دڵگیرەکانی بەسەردەبرد. کە قوتابخانە دەکرایەوە دەگەڕاینەوە هەولێر.

ساڵی ١٩٥٩ بوو لە قۆناغی سەرەتاییدا بووم ..هاوینەکەی قوتابییانی ئامادەیی شاری کۆیە بە گەشت هاتبوونە شەقڵاوە ..لە باغێکی نزیك ماڵمان دابەزیبوون کە ڕیزە کەپرێکی لێ هەڵدرابوو ..ئێواران جموجۆڵی هونەرییان دەنوان. شیعر و گۆرانی و هەڵپەڕکێ و مۆسیقا و شانۆیان پێشکەش دەکرد. ئێمەی منداڵان هەموو ئێوارەییێك دەچووینە سەیرکردنیان.

یەکێ لەو قوتابییانەی کە زۆر جار شیعری دەخوێندەوە مامۆستا کەماڵ غەمبار بوو. من لەوساوە د. کەمال غەمبار دەناسم.

دوای ئەوەی چوومە زانکۆی بەغداد بووین بە هاوڕێ و بەردەوام یەکتریمان دەبینی و نووسینەکانیم دەخوێندەوە.

لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا کە من سەرۆکی بەشی کوردی بووم لە زانکۆی بەغداد زوو زووە یەکترمان دەبینی. لە ساڵی ١٩٨٦ دا ، داوام لێ کرد بێ لەبەشی کوردیدا وەك وانەبێژ دامەزرێ..هات و دووسێ ساڵ وانەی بە قوتابییانی بەشی کوردی وتەوە.

ساڵ هات و ساڵ چوو تا ٢٠٠٦ مامۆستا غەمبار کەوتە خوێندنی باڵا لە ئەدەبی کوردیدا. لە ساڵی ٢٠٠٨ دا بڕوانامەی ماجستێری وەرگرت بە پلەی نایاب.ناونیشانی نامەکەی (عبدالله کۆران رائدا لحرکه تجدید الشعر الکردی) بوو.

یەکسەر دوای وەرگرتنی ماجستێرەکەی کەوتە خوێندن بۆ دکتۆرا. لە ساڵی ٢٠١٢ دا دکتۆراکەشی کە بە ناونیشانی (أحمد سالار رائدا للمسرح الکردی المعاصر) بوو ، بە پلەی نایاب دەسگیرکرد .

ئەوەی شایانی باسە من هەڵسـەنگێنەری هـەردوو نامـەکانی بـووم و لەنامـە هـەرە باشـەکان بوون.

یەکێ لەوبیرەوەرییانەم لەگەڵ د. کەمال غەمبار کە پانتاییێکی زۆری لەمێشك و دەروونمـا داگیرکردووە و هەرچەن بیرم دەکەوێتەوە موچڕك بـە لـەشما دەگـەڕێ ، ئـەم بەسـەرهاتەیە کـە دەریدەخا ئێمە لە سەردەمی سەدامدا لە چ دەردەسەری و نەهامەتییەکدا دەژیاین :

لە تەمموزی ١٩٩٧ دا بوو ..لە بەردەم چایخانەی مچکۆ لـە هـەولێر چـاوم بـە مامۆسـتا کەمال غەمبار کەوت..کۆڵێ ڕۆژنامەی لە بن هەنگڵدا بوو..دوای چاك و چۆنی و هەواڵ پرسـین، وتی: ئیستا من لە (ڕۆژنامەی دەنگی میللەت) کار دەکەم کە بە کوردی و عەرەبی دەردەچێ و دانەییێکی کوردی و یەکی عەرەبیی دامێ. لێم وەرگرت و خستمە ناو جانتاکەم.

ڕۆژی دوایی بەرەو بەغداد کەوتمە ڕێ. بیرم چـوو ڕۆژنامـەکان لـە جانتاکـە دەرهێـنم . لـە سـەیتەرەی شـێراوە لـە کـاتی پشـکنییەوە ڕۆژنامـەکان بەرچـاو سـەربازی پشـکنەر کـەوت .. مانشـێتەکەی کـە گـەورە و بـە سـوور نوسـرابوو ، زۆر تونـد بـوو دژی بەعس.یەکسـەر پێـی وتم ناسنامەکەتم بدەرێ و..بە شوفێرەکەی وت ئێوە بڕۆن..

ڕاستییەکەم بۆ گێڕایەوە چۆن ئەم ڕۆژنامانە کەوتنە ناو جانتاکـەم .زۆر بـە تووڕەییـەوە وتی قسە مەکە! کەل و پـەلی خـۆت بهێنـە و لەگەڵمـدا وەرە. مـنی بـردە لای مەسـئوولەکەیان و ڕۆژنامەکانی دایێ . مەسـئوولەکە سـەیرێکی کـرد و لاپـەڕەکانی هەڵدایـەوە و وتـی ، بینێـرن بـۆ تسفیرات. زۆر هەوڵم لەگەڵیدا دا ، وتم گەر من مەبەستێکم هەبێ ئەم ڕۆژنامانە بـەرم بـۆ بـەغا وا بە ئاشکرا و بەرچاو نایانبەم..من مامۆستای زانکۆم لە بەغداد دەژیم ، سەیری ناسنامەکەم بکە، دایکم زۆر نەخۆشە ، لەسەرەمەرگدایە ، داوای منی کردبوو بمبینێ ، بۆیە هاتمە هـەولێر .دوێنـێ ئێوارە بە ڕێکەوت چاوم بە کۆنە برادەرێك کەوت وتی ئیستا لەم ڕۆژنامانـەدا کـار دەکـەم و ئـەم ڕۆژنامانـەی دامـێ ، منـیش بـێ ئـەوەی سـەیریان بکـەم خسـتمە نـاو جانتاکـەم و بـیرم چـوو دەریانهێنم و فرێیاندەم..و .. من زۆرم وت ئەو هیچی نەبیست.

سەربازەکە منی بردە ژوورێکی بچووك و وتی چاوەڕێ بە تا دەتبەن بـۆ کرکـوك ... لـەوێ چارەی خۆت بکە.

مـاوەییێکی زۆر لـە قرچـەی گـەرمای تـەممووزدا لـەو ژوورەی وەك تەنـدووری داخـراو وابـوو مامەوە.مێشکم وەستا نەمدەتوانی بیر بکەمەوە ..منداڵە بچـکۆلەکانم بیرکەوتـەوە، هەناسـەییێکی ساردم هەڵکێشا ، چاوەکانم فرمێسکیان تێزا و لـە دڵـی خۆمـا وتم بەسـتەزمان بـەم منداڵییـە بـێ باوك مانەوە.

له پەنجەرەکەوە سەیری دەرەوەم دەکرد ، چاوم بە نایب زابتێك کەوت نەختێ بە تەمەن دیاربوو، بە بەردەم ژوورەکەدا تێدەپەڕی..بانگم کرد، وتم بێ زەحمەت دەتوانم قسەیەکت لەگەڵدا بکەم. نزیکم کەوتەوە و بە عەرەبی وتی (فەرموو کاکە). چیم بەسەرهات هەمووم بۆ گێڕایەوە و سوێندم بۆ خوارد کە چۆنی دەگێڕمەوە وایە. هەر ئەوەندەی وت ، خوا ڕزگارت کا و ویستی بڕوا..(سێ سەد هەزار دیناری تەبع و گەلاییێکم پێبوو)..وتم لەسەر و سیماتەوە پێدەچی مرۆڤێکی چاك و لەسەرە خۆ بی ..ئیستا من دەبەن نازانم بۆ کوێ و چیم بەسەردێ..ئەو بڕە پارەم پێیە تازە بۆچیمە ، دەیکەم بە دیاری بۆ تۆ، بیدە بە منداڵەکانت..وتی سوپاست دەکەم با پێت بێ نەوەك لە کەرکووك پێویستت بێ .منیش بڕێکی کەمم لێ گێڕایەوە و وتم ئەوەش بۆ بەڕێزت. نەختێ بێ دەنگ مایەوە و وتی..خوا کەریمە و ڕۆیشت. دوای ماوەیێ دەرکەوتەوە، ڕۆژنامەکانی لە دەست ، بەرەو من هات و بە زەردەخەنەوە سەیری دەکردم ،. یەکسەر تێگەیشتم.. وتی (خلصتك من مصيبة كبيرة) واتا (تۆم لە کارەساتێکی گەورە رزگار کرد) و ناسنامەکە و ڕۆژنامەکانی دامێ و وتی هەر بە دەستی خۆت بیاندڕە. کە دڕیمن ..پارەکەم هەڵگرت بیدەمێ وتی ، لە شوێنی خۆی بەجێی بهێلە و لەگەڵما وەرە.. دوای کەوتم تا سەری شەقام و وتی تۆ بڕۆ خوا حافیزت بێ و سوباسی خوا بکە و وریابە بە هیچ جۆر باسی نەکەیت... لە سەر شەقام وەستام ، پیکابێ هات تا پردێ لەگەڵیا چووم ، لەوێوە بۆ کەرکووك و ئنجا بۆ بەغا.

دوای دوو حەفتە گەڕامەوە هەولێر یەکسەر چوومە لای مامۆستا کەمال غەمبار و چیم بەسەرهات بۆم گێڕایەوە و وتم خەریك بوو بە عیدام کردنم بدەیت.

لەو ساکەوە تا ڕووخانی سەدام کە بەرەو بەغا دەچووم دە جار خۆم دەپشکنییەوە و هێشتا دەترسام.

لەگەڵ ریزو خۆشەویستیم بۆ مامۆستاو هاوڕێی دێرینم د. کەمال غەمبار

ئیبراهیم باڵدار

د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی هەولێر. ژ ۱۹٤۱ م ۲۰۱٤/۷/۱۳

(۱۲ ی تەمموز ۱۹۹۸) یادی حەڤدەساڵەی کۆچی پەروەردگار

ئیبراهیم ئەمین باڵدار لە ساڵی ۱۹۲۰ لە گەڕەکی سابوونکەراندا لە سلێمانی لە دایك بووە.
۱۹۳۹–۱۹٤۰ پەیمانگەی مامۆستایانی لادێیی تەواو کردووە لە بەغداد.
۱۹٤۰ بۆتە مامۆستا لە دێی سورداش .لە قوتابخانەکانی تەوێلە ، هەڵەبجە ، چوارتا مامۆستا بووە.

۱۹۵٦ کولێجی بازرگانی و ئابووریی لە بەغداد تەواو کردووە .

۱۹٦۱ بڕوانامەی ماستەری لە پەروەردە و دەروونناسیدا ، لە کولێژی سانفرانسیسکۆ لە ئەمەریکا وەرگرتووە.

۱۹٦۸ بۆتە مامۆستا لە کولێژی ئادابی زانکۆی سلێمانی.

۱۹۸۱ لەگەڵ گواستنەوەی زانکۆی سلێمانی بۆ هەولێر چۆتە هەولێر و وەك مامۆستا لە زانکۆی سەلاحەددین بەردەوام بووە.

۱۹۸۲ گوێزرایە زانکۆی موستەنسریە لە بەغداد و لە ۱۹۸۳ دا خانەنشین کرا .
۱۹۸٤–۱۹۹۸مامۆستای وانەبێژ بوو لە کولێجی پەروەردەی زانکۆی بەغداد.

لە ۱۲ ی تەممووزی ۱۹۹۸ لە بەغداد کۆچی دوایی کرد و تەرمەکەی برایە سلێمانی و لە گردی سەیوان نزیك مەڵبەندی لە دایکبوونی بە خاك سپێررا.

لە ساڵی ۱۹۸٤ من سەرۆکی بەشی کوردی بووم لە زانکۆی بەغداد کە بیستم مامۆستا بالدار خانەنشین کراوە یەکسەر پەیوەندیم لەگەڵدا کرد و داوام لێ کرد بێ وەك وانە بێژێکی دەرەکی وانە لە بەشی کوردیدا بڵێتەوە.یەکسەر ڕەزامەندیی خۆی دەربڕی. ماوەی ۱٤ ساڵ ، تا کۆچی دوایی ، لە بەشی کوردی وانەی ڕێبازەکانی وانەوتنەوەی بە قوتابییانی بەشی کورد وتەوە و

سەرپەرشتی پەروەردەیی دەکردن. بەردەوام کاری لەسەر پرۆگرامەکانی خوێندنی بەشی کوردی دەکرد و پەرەی پێدەدان.

لە ساڵی ١٩٩٤ دا بووم بە سەرۆکی لیژنەی تەرقیاتی کولێژی پەروەردە ، هەر خۆشم سەرۆکی بەشی کوردی بووم..بۆ ریز لێنان لە مامۆستا باڵدار (هەرچەن خانە نشین بوو و وانەبێژێکی دەرەکی بوو و لە سەر میلاکی بەشەکە نەبوو و بڕوانامەی دکتۆرای نەبوو .. بە پێی ڕێنومایییەکان نەدەکرا پلەی پڕۆفیسۆریی بدرێتێ) ،لەگەڵ ئەمەدا هەوڵێکی زۆرم دا تا توانیم ڕەزامەندیی بۆ دەسگیرکەم پلەی پڕۆفیسۆریی پێ ببەخشین. ئەم ئاواتەم هاتە دی و بە پێی فەرمانی زانکۆیی ژ ٢٩٨ ی ٢-٥-١٩٩٥ پلەی پڕۆفیسۆریی پێ بەخشرا. تا ماوم شانازیی پێوە دەکەم.

پڕۆفیسۆر باڵدار گەلێ نووسینی لە بواری پەروەردەیی و وانە وتنەوەدا هەیە. گرنگترینیان (ئەلف و بێی نوێ) یەکەیێتی.کە لە ساڵی ١٩٤٩ دا وەزارەتی مەعاریف بە چاپی گەیاند. بەردەوام دەسکاریی دەکرد و پەرەی پێ دەدا. لە ساڵی ١٩٥٣دا هونەرمەندی نەمر (بەدیع باباجان) وێنەکانی بە ڕەنگاوڕەنگی کێشا. لە ساڵی ١٩٥٦ خاتوو (ترودی میتڵمان) وێنەکانی دارشتەوە. تا ساڵی ١٩٨٥ بیست وپێنج جار چاپ کرا .

ئەم کتێبە لەسەر نوێترین و پتەوترین بنەماکانی پەروەردەیی و هونەری و نەتەوەیی دانراوە. جگە لە نووسین وخوێندنەوە مناڵ فێری ڕەوشتی بەرز و خۆشەویستیی گەل و نیشتمان و ژینگە دەکات..بە وێنەی کوردەواریی جوانجوان ڕازاوەتەوە. ڕۆڵێکی گەورەی گێڕا لە فێرکردن و چەسپاندنی ڕێنووسی کوردی. بە داخەوە بێ هیچ بنەمایێك ئەلفوبێکەی باڵدار لابرا و بە هی تر جێگیر کرا. ئەمە تاوانێکی گەورە بوو دەرحق مێژوو و بواری پەروەردە و فێرکردنی منالآنی کورد. دەبوو هەرخۆی بمابایە و نۆژەن بکرابایە.

مامۆستا باڵدار مرۆڤێکی دڵسۆزی کوردپەروەر بوو.پەروەردگارێکی ڕەسەن بوو.ئیشکەرێکی کۆڵنەدەر بوو....هونەرمەندێکی دەسڕەنگین بوو. زانایێکی مێشکفراوان بوو. تا بڵێی زیرەك و هوشیار بوو. سەری لە هەموو شت دەردەچوو. چاندن ، ئەندازیاری ، تەلارسازی و بزیشکی و زۆر شتی تر. کە مامۆستا بوو لە زانکۆی سلێمانی دیزاینی (کانیی عاشقان)ی کرد لە چیمەنەکانی زانکۆدا.

کانیی عاشقان کارێکی هونەریی لە ڕادەبەدەر جوان و دلگیرە ، دەچێتە ریزی شاکارە هونەرییەکانەوە. بە داخەوە فەرامۆش کراوە. ئاواتەخوازم کاربەدەستان بیپارێزن بە تایبەتی دوای ئەوەی زانکۆی سلێمانی گوێزرایەوە شوێنە تازەکەی. ئاواتەخوازم سەرۆکایەتیی زانکۆی

سلێمانی (کانیی عاشقان) بگوێزنە چیمەنەکانی زانکۆ تازەکە و بکرێ بە مەنیومەنتێ بـە یـادی باڵدارەوە.

چواردە ساڵ لەگەڵ ئەم مرۆڤە مەزنە پێکەوە کارمان کرد .بیرەوەرییەکانم لـە گەڵیـدا یـەکجار زۆر و سەیر و خۆشن. لە هاوینی ساڵی ١٩٩٤دا بوو ڕۆژێ داوام لێ کرد نەخشەیێك بـۆ چـیمەنی ماڵەوەم دابنێ. هەر بۆ ڕۆژی دوایی نەخشەیێکی جوانکیلەی هێنا و لە شوباتی ١٩٩٥ دا چـوار نەمام زەیتوونی بۆ هێنام ، لە چیمەنەکەدا چاندمن کە ئیستا چڵەکانیان بەئاسمانا هەڵکشـاون و یـەکجار دلگـیر و بـە پیـت و بەرهەمـدارن ، (باڵـدار) ـەکان بـە دەیـان هێلانـەیان لەسـەر دەکەن.جیکـەجیکیان سـیمفۆنیاییێکی هەمیشـەیین بـە یـادی ئـەم مرۆڤـە مەزنـە . هەزار ڕەحمەتی لێ بێ

پرۆفیسۆر د. وریا عومەر ئەمین

بۆ چلەی مامۆستا کەریم شارەزا

د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی هەولێر   ژ ٢١٧١   م ٢٠١٥/٧/٢

لە ٢٢-١١-٢٠١٣ لەسەر لێواری خەرەندی ترسناک وەستابووم.. لە مەزنی و جوانی و سەیریی ئەو دۆڵە لوغزاوییە ڕامابووم ..بیرم لە نهێنییەکانی دەکردەوە.. لە پڕ پرسی مردن پەلاماری دام و ئەم چەن دێرە لە دایک بوون....پێشکەش بە گیانی پاکی خوالێخۆشبوو نووسەر و شاعیر و ئەدیبی ڕووناکبیر ..هاوڕێ و مامۆستام (کەریم شارەزا) بێت....

لەسەر لێواری خەرەندی نەمان وەستاوم
ئیستاکەنا ئیستا لە پڕ... ئەنووقێ چاوم

لەخەزانی تەمەن دام و چیی وام نەماوە
لە سەرسامی و بێ ئومێدی و کەسەر بەولاوە

کەل و پەلی خۆم تێک ئەنێم..تەواوبوو گەشتم
بە ژیانێکدا وڕی کردم تێی نەگەیشتم

لە ڕۆشنایی بوونی لێڵدا تارماییێک بوو
لە تاریکستانی نەبووندا برووسکەیێک بوو

گڕێ بوو لەپڕ دامرکا.. گوڵێ بوو وەری
چی بوو ئەمە وا سەیر هات ... وا زوو تێپەڕی!

لەگەڵ شاعیری میللی داری ساری

د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی هەولێر ژ ٢١٧٧ م ٢٠١٥/٧/١٢

داری ساری – شاعیر و مێژوونووس و تێکۆشەر و سیاسییەکی کوردی لوڕ بوو. لەساڵی ١٩٣٧ لە شاری زرباتیە کە دەکەوێتە ڕۆژهەڵاتی شاری کوت لە دایک بووە. لە سەرەتای پەنجاکانەوە کەوتۆتە تێکۆشان و کوردایەتی و بوو بە ئەندام لە ڕێکخراوە ئازادی خوازەکانی ئەوسا و بەشداریی کرد لە دامەزراندنی بزووتنەوەی هیوا و رزگاری. ئەندامێکی چالاکی پارتی دیموکراتی کوردستان بوو.گەلێ جار خراوەتە بەندیخانە ترسناکەکان و ماوەیەکی زۆری تیایاندا بەسەر بردووە. لە ساڵی ١٩٧٤ حوکم درا بە ئیعدام. پێش عیدام کردنی بە چەن ڕۆژێ بە لێبووردنی گشتی دەرباز دەبێ.

دار ساری .. هەتا بڵێی شارەزا و ڕۆشنبیر و مێشک فراوان و گەشبین و قسە خۆش بوو. شاعیرێکی بە پیت و حازر بەدەست بوو..تەنانەت زۆر جار لەکاتی قسەکردنی ئاساییدا بە شیعر وەڵامی دەدایەوە. بە زمانی کوردیی (شێوەی لوڕ) و عەرەبی دەینووسی. کتێب و نووسینی گەلەک زۆربوو کە زۆربەیان لەبارەی کوردستان و زمانی کوردی و کوردایەتییەوە بوون... بۆیە ڕێگەی نەدەدرایێ لەکاتی خۆیدا بڵاویان کاتەوە.هەر بە دەسنووسی ماونەتەوە .. لە خۆیم بیست کە فەرهەنگێکی گەورەی شێوەزارەکانی کوردیی ئامادە کردووە.وەک بزانم زۆربەی دەسنووسەکانی لای شاعیری خوا لێخۆشبوو محمد بەدری بوو. زمانەوانێکی بە سەلیقە بوو لە مێژوو و نژادی هەر وشەیێکی کوردیت لێ بپرسیایە بۆچوون و شتی سەیری لە بارەیەوە دەگێڕایەوە. هەمان شت لە بارەی مێژووەوە.

لە ڕۆژنامەی تاخی و هاوکاری و پاشکۆی عیراق و گۆڤاری نووسەری کورد و ڕۆژنامە عەرەبییەکاندا وتار و لێکۆڵینەوەی بڵاو دەکردەوە.

ئەندامی یێکیێتیی ئەدیبانی عیراق و دەستەی کارگێڕیی کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی کوردی بوو..زۆر چالاک بوو.بەشداریی لە هەموو کۆنفراسەکانی شیعری کوردی لە هەولێر و کەرکووک و سلێمانی دەکرد. و شیعری تیایاندا پێشکەش دەکرد.

لە ٢٠٠٠/١١/٣ دا لە بەغداد کۆچی دوایی کرد. لە ساڵی ٢٠٠٨ دا بە کۆششی مامۆستا (حوسێن جاف) بەڕێوەبەری گشتیی خوێندنی کوردی لە وەزارەتی پەروەردە لە

بەغداد قوتابخانەیێک لە ناوەڕاستی شاری بەغداد ، لە شوریجە بەناوی داری سارییەوە ناو نرا.

لە بیرەوەرییەکانم لەگەڵ داری ساریدا ...

لە ڕۆژی شەممەی ڕێکەوتی ١٩٨٣/١/١ لەگەڵ شاعیری میللیی کوردی فەیلیی مەزن (داری ساری) و مەحموود زامدار و د. عیزەالدین مستەفا رەسوول و د. احسان فوئاد و د. فوئاد حەمە خورشید و حسین جاف و محمد بەدری و د. کامیل بەسیر و مەلا شوکور و زۆری تر پێکەوە لە بەغداوە بەرەو هەولێر بەڕێکەوتین بۆ ئامادە بوون لە گۆنگرەی یێکیەتی ئەدیبانی کورد. لە ڕێگادا مامۆستا داری ساری بە قسە خۆش و پڕ لە بەشیرییاتییەکانییەوە شتی سەیر و سەمەرەی بۆ ئەگێڕاینەوە.. بە بەڵگەوە باسی مێژووی کوردی پێش ئادەمی کرد...دوای ئەمە مەحمود زامدار هاتە سەر باسی (کەر) و (کەریزم) بە وردی باسی دەور و گرنگێتی (زەرپینۆلۆجیا) ی کرد لە هەڵدانەوەی نهێنی و لایەنە شاراوەکانی بیر و مێژووی مرۆڤی پێش ئادەم ، ئنجا رووی کردە مامۆستا داری ساری و وتی : داری ساری .. ئەزانی کە د. وریا وەک کەر گیا خۆرە ؟ بەزەیی بە ئاژەڵا یێتەوە هەرگیز گۆشت ناخوا و تخوونی ناکەوێ ؟ داری ساریش یەکسەر ئەم سێ دێرەی نووسی و دایە من:

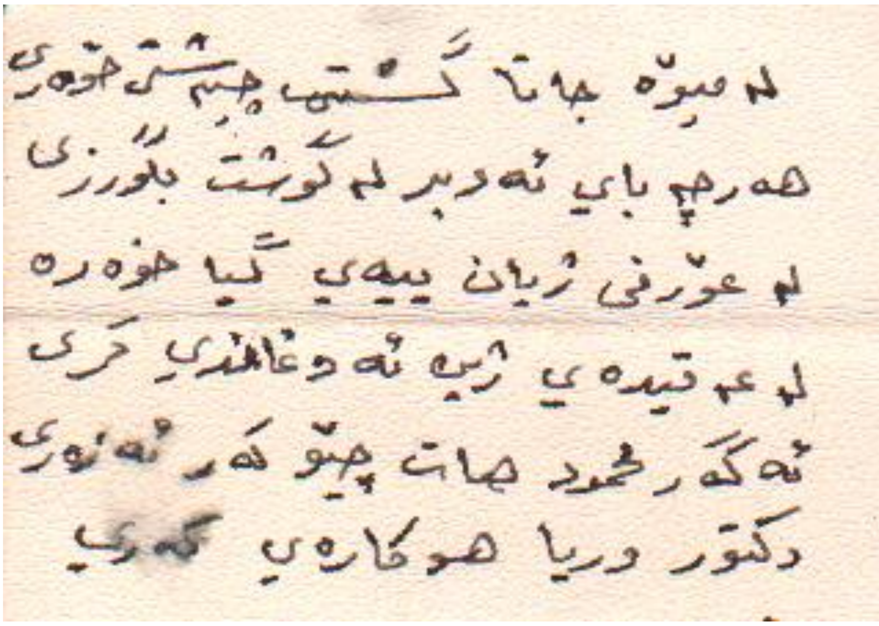
له میوه جاتی گشتی چێشتی خوەری
هەرچی بای ئەدبر لە گۆشت بگوُرزی
لە عورفی ژیانی ییەی گیا خوەرە
لە عەقیدەی ژیی ئەوغانەی حری
ئەگەر محمود هات چتۆ کەر ئەتوری
دکتور وریا هوکارەی کەری

واتا: له میوەجاتا هەموو شت دەخۆیت..

هەموو شتێک گۆشت نەبێ

له عورفی ژیان بەمە دەوترێ گیاخۆر

له عەقیدەی ژیان پێڕەوی غاندییه

ئەگەر مەحموود هات وەک کەر زەڕێ

دکتۆر وریا هاوکاری و بەشداریی دەکات

لەگەڵ شاعیری گەورەی کورد

(عبدالرزاق بیمار)

ڕۆژنامەی هەولێر. ژ ٢١٨٥ م ٢٠١٥/٧/٣٠

عبد الرزاق بیمار ..شاعیر و ڕووناکبیر و ڕۆژنامەنووس و توێژەر و ڕەخنەگر و مامۆستای زانکۆ..یەکێکە لە شاعیرە ڕۆمانتیکییە هەرە ناسکەکانی قوتابخانەی گۆران..لە ساڵی ١٩٣٦ لە شاری کۆیە لەدایك بووە ، قوتابخانەی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی هەر لە کۆیە تەواو کردووە..لەساڵی ١٩٦٣ لە یەکەم خولی یەکەم بەشی کوردیی زانکۆی بەغداد ، بە یەکەمی دەرچووە..

یەکەم شیعری لە ساڵی ١٩٥٤ لە ڕۆژنامەی (ژین) ی گۆراندا بڵاوکردۆتەوە. هەڵبەستی شاعیرانی نوێی عەرەب و ئەوروپایی کاریان تێکردووە و یێکێکە لەوانەی دەورێکی باڵایان گێڕا لە چەسپاندنی ڕێبازی شیعریی گۆران.

لە وەزارەتی پەروەردە و بەڕێوەبەرایەتیی خوێندنی کوردی و دەزگای ڕۆشنبیریی کوردی لە بەغداد فەرمانبەر بووە.

لە ساڵی ١٩٨٤ بە مامۆستای زانکۆ ، وەك وانەبێژێ لە بەشی کوردیی زانکۆی بەغداد دامەزرا..

ئەندامی دەستەی نووسەران بووە لە گۆڤاری هیوا و پاشکۆی (الادیب العراقی) و گۆڤاری ڕەنگین و گۆڤاری ڕۆشنبیریی نوێ و نووسەری کورد و ...

مامۆستا عبدالرزاق بیمار نووسەرێکی بە پیتە..بە سەدان وتار و لێکۆڵینەوە و باسی هەمەچەشنەی لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بڵاو کردۆتەوە.

لە بەرهەمە چاپکراوەکانی کە من ئاگادارم :

١ – بووکی پەردە(شانۆ) ١٩٦٠

٢ – شانۆی کوردستان ١٩٦١

٣ – دیوانی وەنەوشەکان (هەڵبەست) ١٩٨١

٤ – دڵداریی ئێمە (هەڵبەست) ١٩٨٢

٥ – کانیلە و خۆشەویستی ١٩٨٤

٦ – نانی دەریا (هەڵبەستی بابلۆ نیرۆدا) ١٩٨٧

٧ – کیش و مۆسیقای هەڵبەستی کوردی ١٩٩٢

٨ – سەلاحەددین (لە عەرەبییەوە) ١٩٩٣

٩ – پەخشانی کوردی (لێکۆڵینەوە) ١٩٩٨

١٠ – ناوچەوان (شیعر) ٢٠٠٠

١١ – خوێندنەوەیێکی تازەی هەڵبەستی نوێی کوردی (لێکۆڵینەوە) ٢٠٠٦

١٢ – ڕۆژانێك بوو(هەڵبەست) ٢٠٠٦

١٣ – پەنجە گوڵی مێخەك(شانۆ لەعەرەبییەوە) ٢٠٠٧

١٤ – لۆرکا (وەرگێڕاو) ٢٠١٢

هەر لە کۆتایی شەستەکانی سەدەی ڕابردووەوە من مامۆستا عبدالرزاق بیمار وەك شاعیرێك دەناسم ، بەردەوام شیعر و نووسینەکانی دەخوێنمەوە.تا ئیستاش پەیوەندیی برایەتی و خۆشەویستیم لەگەڵ ئەم زاتە پاکە بەردەوامە. ئیستاش زوو زووە پەیوەندی لەگەڵ یەکتر دەکەین و یەکتر دەبینین.

لە ساڵی (١٩٨٣)دا بوو ، ئەوسا من سەرۆکی بەشی کوردیی زانکۆی بەغداد بووم.داوام لێ کرد بێ لە بەشی کوردیدا ببێ بە وانە بێژ. داواکەی ڕەت نەکردمەوە و بوو بە وانەبێژی ئەدەبی کوردی لە بەشەکەدا (کە خۆی دەرچووی یەکەم خولی بوو). تا ساڵی (١٩٩٠) بەردەوام بوو. ئەو ماوەیەی لە بەشی کوردی مایەوە دەرفەتی بۆ ڕەخساندم لە نزیکەوە بیناسم.شایانی باسە کە وەزیری ڕۆشنبیری و لاوان مامۆستا (خالید دۆسکی) یەکێ بوو لە قوتابییانی.

عبدالرزاق بیمار مرۆڤێکی هێمن و پاك و دەروون ڕوونە. شارەزا و قسەخۆش و لێزانە. سینەی بە دەنگوباسی ئەدەبی پونگاوەتەوە. زمانێکی شیعریی ڕەوان و پاراو و ناسکی هەیە. کەم قسە دەکات و دەزانێ چۆن وشەکانی هەڵبژێرێ...ڕا و بۆچوونەکانی لەبارەی زۆر لە کێشە ئەدەبی و زمانییەکان ورد و بە جێ و سەرنجدارن...قوتابییەکان خۆشیان دەویست و ڕیزیان لێ دەگرت..

چالاکانە بەشداریی کرد لە پتەو کردن و پەرەسەندنی بەرنامەکانی خوێندنی بەشی کوردی. وانەی ئەدەب و ئەدەبی بەراوردی و پەخشانی بە پێی تازەترین ڕێبازەکان دەوتەوە. تەنانەت بە شێوەیێکی فەرمی و بەناوی لیژنەی زانستیی بەش داوام لێکرد کە موحازەرەکانی بکات بە کتێب. وابوو ئەوەی (پەخشان) ی وەك کتێب چاپکرد. (خۆشی لە پێشەکیی کتێبەکەدا ئەم

ڕاستییە دەردەخا). کتێبەکە تا ئیستاش وەك سەرچاوەیێکی ڕەسەن و گرنگ قوتابییان و توێژەران و مامۆستایان سوودی لێ وەردەگرن.

بە بۆنەی تێپەڕبوونی ٥٠ پەنجا ساڵ بە سەر دامەزراندنی یەکەم بەشی کوردی لە مێژوودا ، لە ڕۆژی یەکشەممەی ڕێکەوتی ١٤- ٢ – ٢٠١٠ دا کە بۆنەی جەژنی ڤەلەنتاین و خۆشەویستییە.. ئاهەنگی یۆبیلی زێڕینمان لە بەشی کوردیدا گێڕا...لەم ئاهەنگەدا ڕیز لە مامۆستا بیمار نرا وەك دەرچووی یەکەمی یەکەم خولی بەشەکە و وەك مامۆستاییێك تێیدا ، کە خزمەتێکی زۆری بواری زانستی و پەروەردەیی پێشکەش کرد.

مامۆستا عبدالرزاق زیاتر لە نیو سەدە لە بەغداد نیشتەجێ بوو..بەم دواییە گەڕایەوە مەڵبەندی لە دایکبوونی شاری کۆیە..پێشنیازی ئەوە دەکەم کە شەقامێك یا چیمەنێك لە شاری کۆیەدا بە ناوی بنرێ.

نزای تەندروستی و تەمەن درێژیی بۆ دەکەم

مەکەنزی... ئێرانیۆلۆجیی کوردیناس

د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی هەولێر ژ ٢٣٢٤ م ٢٠١٦/٢/٢٥

لە حەفتاکاندا لە زانکۆی لەندەندا قوتابی بووم د. مەکەنزی مامۆستام بوو .. وانەی فیلۆلۆجیی زمانە ئێرانیەکانی پێ دەوتەمەوە..لە سەرەتای پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا هاتبووە کوردستان بۆ فیربوونی زمانی کوردی و کۆکردنەوەی کەرەسە بۆ لێکۆڵینەوەی دکتۆراکەی کە لەبارەی زمانی کوردییەوە بوو. مەکەنزی خزمەتێکی زۆری بە زمانی کوردی گەیاندووە و ڕۆڵێکی زۆری هەبووە لە ناساندنی زمانی کوردی بە زانکۆکانی ڕۆژئاوا..

جگە لە زمانی کوردی کاری لەبارەی زۆربەی زمانە ئێرانییەکانەوە کردووە (خوارزمی – پەهلەوی – ئێرانیی ناوەڕاست – سوگدی – پشتۆ....). بەرهەمێکی زۆری زانستیی پتەوی پێشکەش کردووە و بۆتە سەرچاوە و مەرجەعێکی جیهانی بۆ زمانە ئێرانییەکان.

نیل دێفید مەکەنزی لە ساڵی ١٩٢٦ لە لەندەن لە دایک بوو..لە ساڵی ١٩٤٣ لە تەمەنی ١٧ ساڵیدا ، لە سەردەمی جەنگی جیهانیی دووەمدا بوو بە سەرباز .لە ساڵانی (١٩٤٥ – ١٩٤٦) وەک سەرباز نێررایە هیندی بەریتانی کە دەکەوێتە پاکستانی ئیستا و لەوێ فێری زمانی (پشتۆ) و (فارسی) بوو ..دوای جەنگ کەوتە خوێندن لە کولێجی School of Oriental and African Studies (SOAS) ی سەر بە زانکۆی لەندەن و بڕوانامەی بەکەلۆریۆسی لە زمانی فارسیی نوێ و ماجستێری لە زمانی فارسیی کۆن و ناوەڕاست وەرگرت. لە ساڵی ١٩٥٥دا بە مامۆستا و وانەبێژی زمانە ئێرانییەکان لە هەمان کولێجدا دامەزرێنرا .

لە ساڵی ١٩٥٧ بڕوانامەی دکتۆرای لە زمانی کوردیدا وەرگرت . ناونیشانی نامەکەی (Kurdish Dialect Studies) بوو، لە ساڵی (١٩٦١ – ١٩٦٢) بە دوو بەرگ بڵاوکرایەوە. بەرگی یەکەم لەبارەی ڕێزمانی شێوەزارە کوردییەکانە و بەرگی دووەم کۆمەڵە چیرۆکێکی فۆلکلۆریی کوردیە.

لە ساڵی ١٩٦٥ بوو بە پرۆفیسۆری یاریدەر..تا ساڵی ١٩٧٥ بە تەمای وەرگرتنی پلەی پرۆفیسۆری بوو بۆی نەکرا . بۆیە خۆی گواستەوە زانکۆی گوتینگ لە ئەڵەمانیا و

لەوێ پلەی پرۆفیسۆریی وەرگرت و مایەوە تا ساڵی ١٩٩٤ خانە نشین کرا.گەڕایەوە بەریتانیا و لە شاری بەنگەر لە باکووری ناوچەی وێڵس نیشتەجێ بوو .

دوای گەڕانەوەی بۆ بەریتانیا ئنجا بوو بە ئەندامی (ئەکادیمیای بەریتانی). لە ٢٠٠١/١٠/١٣ لە تەمەنی ٧٥ ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.

گرنگترین کارەکانی (فەرهەنگی پەهلەوی) یە کە بۆتە بە سەرچاوەییێکی هەرە گرنگ و باوەڕپێکراو بۆ ساغکردنەوەی دەقەکانی سەدەکانی (٩ ــ ١٢ز) ی زمانی زەرادەشتی. فەرهەنگێکی تری بەدەستەوە بوو لەبارەی زمانی خوارزمییەوە، بە سەریا مرد و بۆی تەواو نەکرا.

د. مەکەنزی جگە لە زمانە ئێرانییەکان شارەزایەکی چاکیشی لە زمانی عەرەبی و عیبری و چینیدا هەبوو.

<u>لیستەی بەرهەمەکانی مەکەنزی</u>

1. <u>Bāǰalānī</u>, D. N. MacKenzie, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, Vol. 18, No. 3, In Honour of J. R. Firth (1956), pp. 418-435 (article consists of 18 pages)
2. Kurdish dialect studies, 2 vol., London: Oxford University Press, 1961-62.
3. <u>The Language of the Medians</u>, In BSOAS 22, 1959, pp. 354-55.
4. Reviewed work(s): A Kurdish Grammar: Descriptive Analysis of the Kurdish of Sulaimaniya, Iraq by Ernest N. McCarus, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 22, No. 1/3 (1959), pp. 591-592
5. Zoroastrian Astrology in the Bundahishn, BSOAS, 27, 3, 1964, 511-29.
6. <u>The Origins of Kurdish</u>, In Transactions of the Philological Society, pp. 68-86, 1961
7. The Dialect of Awroman (Hawrâman-î Luhôn). Grammatical Sketch, Texts, and Vocabulary, København, 1966.
8. The "Sûtra of the Causes and Effects of Actions" in Sogdian, London, 1970.
9. A Concise Pahlavi Dictionary, Oxford University Press, London, 1971.
10. The Buddist Sogdian Texts of the British Library, Acta Iranica, 10, Téhéran-Liège, 1976.
11. The Khwarezmian element in the Qunyat al-munya, Author: Zahidi al-Ghazmini, Mukhtar ibn Mahmud, d. 1260, 1990.
12. Corolla Iranica, Papers in honour of Prof. Dr. David Neil MacKenzie on the occasion of his 65th birthday on the eighth of April 1991, ed. R.E. Emmerick and D. Weber, Frankfurt am Main, 1991.
13. Iranica Diversa, 2 vols., SOR, LXXXIV, 1-2, Roma, 1999.

زەردەخەنەییێک لە کونجێکی بیرەوەریمدا
بڕوانامەی بەشیرا ...
د. وریا عومەر ئەمین

ڕۆژنامەی هەولێر ژ ٢٤٧٢ م٢٤/١٠/ ٢٠١٦

هەژدە ساڵ لە بەشی کوردیی زانکۆی بەغداد من سەرۆک بەش بووم و (ئومهەدیە) هەموو ئەو ماوەیە فەڕاشی بەشەکە بوو.. پیرەژنێکی نوورانیی نەخوێندەواری سادە و ساکار و میهرەبان بوو ..سێ کچی هەبوو ، باوکیان هەر بەمناڵی جێی هێشتبوون ..ئەویش سەرەڕای ئەو هەژاری و نەخوێندەواری و بێ کەسییەی خۆی ، کچەکانی چاک پەروەردە کردبوو و باشی پێ گەیاندبوون .. هەرسێکیان زانکۆیان تەواو کردبوو.

من زۆر ڕیزم دەگرت ، وەک دایکی خۆم سەیرم دەکرد.ئەویش منی زۆر خۆشدەویست و وەک کوڕی خۆی مامەڵەی لەگەڵدا دەکردم...هەر بە (وریا) بانگی دەکردم نە دکتۆر و نە مامۆستا ... بە درێژایی ئەو هەژدە ساڵە هەرگیز بۆ یەک جاریش بێ دڵم نەهات هیچ ئیشێکی پێ بکەم.. زۆر هۆگرم بووبوو .. بەیانیان زوو دەهات ، لەسەر سۆبای عەلائەدین چای ئامادە دەکرد ...تا دەگەیشتم لەسەر بالکۆنەکە دەوەستا چاوەڕێی دەکردم ...هەر کە دەگەیشتم چایەکی بۆ دەهێنام و لام دادەنیشت باسی شتی سەیر و سەمەرەی بۆ دەکردم. شەو گوێی دەدایە دەنگوباس و بەرنامەی (العلم و للجمیع) ی (کامل دەباغ) کە دەیزانی من حەز لەو بابەتانە دەکەم .... دەنگوباس و زانیارییەکانی بە جۆرەی تێگەیشتنی خۆی ، بە سەرەوژێریی بۆ دەگێڕامەوە.

ڕۆژێکیان هاتە لام دانیشت ، شەرم و شڵەژاویی پێوە دیاربوو زانیم شتێکی پێیە دەیەوێ بۆمی بدرکێنێ...و ..وتی: (وریا) تۆ کوڕی منی ، بڕوا بکە گەر کوڕێکم هەبوایە بەقەد تۆم خۆش نەدەویست..خەمێکی گەلێ گەورەم هەیە و کەسەرێکم لە دڵدایە دەمێکە دەمەوێ بۆتی بدرکێنم..تکایە لە نێوان خۆمان بێ.. وتم : فەرموو دایکی بەڕێزم ..تۆ وەک دایکمی ، هەچ گرفتێکت هەیە بۆم بکرێ یارمەتیت دەدەم. وتی:

خۆت دەزانی سێ کچی عازەبم هەیە...هەر سێکیان سوپاس بۆ خوا ڕێکوپێک و جوانن.. زۆر بە ڕەوشتن.. شوکور بۆ خوا هەرسێک کولێجیان تەواوکردووە....دڵم خەتەرەی کرد و بە پەڵە وتم : بەڵێ دایە.. وتی:

زۆر کەس دێنە داخوازییان..دوای چەن ڕۆژێ پەشیمان دەبنەوە و واز دەهێنن. لێم پرسی..بۆ واز دەهێنن.؟ سەرەتا وتی نازانم.... نەختێ بێ دەنگ بوو سەری هێنا و سەری برد...ئنجا وتی: لەماڵمان جنۆکە هەن..حەزیان لە کچەکان کردووە و بۆخۆیانیان ڕاگرتوون و بەستوویانن..من بە پێکەنینەوە وتم..ئومهەدییە چۆن بڕوا بە شتی وا دەکەیت؟..ئەمە ورێنەیە ..شتی وا نابێ.. وتی: من هیچ گومانم لەوەدا نییە.. زۆر بە ئاشکرا هەست بە بوون و هاتوچوونیان دەکەین لە ناو ماڵەوە..کە بەتەکمدا تێپەڕن هەست بە شنەیان دەکەم و جلەکانم دەلەرێنەوە..شەو دڕەنگ غەڵبەغەڵبیان دەبیستین گفتوگۆ و قسە لەگەڵ یەکتر دەکەن..لە مووبەقەکەدا دەنگی قاپ و قاچاغەکان دەبیستین.

لێم پرسی.. لەکەیەوە لەماڵتانن..وتی: چوار ساڵ زیاترە..وتم : باشە بۆ بار ناکەن و بچنە شوێنێکی تر.. نەجاتتان بێ ..وتی دوو ساڵ بەر لە ئیستا گواستمانەوە ئەوانیش لەگەڵماندا هاتن.. وتم ئەم جارە دەرچن و بچنە شوێنێک بێ ئەوەی کەلوپەل و ناو ماڵتان لەگەڵ خۆتان بەرن.. بۆ ماوەیێک پچنە شوێنێکی دوور. وتی : ئەمەشمان تاقی کردۆتەوە دەماندۆزنەوە ...و .. سەید و شێخ و پیاوچاک نەما نەچم. گەڵێ دوعا و نوشتەم لەلا کردوون ، فایدەی نییە..دەرەقەتیان نایەن.

ئومهەدییە زۆر بە قەناعەتەوە ئەم قسانەی دەکرد هی ئەوە نەبوو موناقەشەی لەگەڵدا بکرێ... لێم پرسی: کچەکانت چی دەڵێن؟: وتی: هیچ ناڵێن..چاوەڕێی ڕەحمەتی خودان.... ئنجا هەڵسایە سەر پێ و لێم نزیک بووەوە و وتی: دەڵێن لە هەولێر شێخێکی زۆر چاک و بەناوبانگ هەیە ... یەکاویەکە .. ئەم گرێیانە دەکاتەوە و ئەم بەستنانە پووچەڵ دەکاتەوە... تۆ زووزووە دەچیتە هەولێر .. خێرت دەگات ، ئەوەندە بۆ دایکی خۆت بکەیت .. بۆم بپرسیت ..تا بچینە لای بەڵکو چارەیێکمان بۆ دەدۆزێتەوە... ئەوە کچەکانم گەورە دەبن ... بێکەسن نە باوکیان هەیە نە برا..من پیر بووم و نەخۆشم ، زۆرم نەماوە بمرم ، دەترسم لەوگۆڕە بمینێنەوە... بە ساقەت بم...ئەم خێرەم بۆ بکە.. لە خوا و لە تۆ زیاتر هیچ کەسێکم نییە.. تۆ وەک برایانی ، دەخیلتم فریام بکەوە....خوا بتپارێزێ..و .. دایە قوڵپی گریان. ..وتم: سەرچاوم دایکی بەڕێزم ئەمجارە بچمە هەولێر یەکسەر بۆت دەپرسم و لێ دەپێچمەوە.

دوای ماوەیێک چوومە هەولێر..کە گەڕامەوە ..هەر بە گاڵتە پێم وت : (شێخەکەم لە هەولێر دۆزییەوە و چوومە لای و گیروگرفتەکەی تۆم بۆ گێڕایەوە....شێخ وتی: ڕاستە ئەمانە بەستراون .. کردنەوەی گرێکان دوعاییێکی تایبەتیی دەوێت ..ئیشاڵلا ئاسانە و خوا چاکی دەکات..و.. داوای کرد (ناوی کچەکە و دایکی لەسەر کاغەزێک بە ڕەنگی سوور

سەرەوژێر بنووسن و حەوت تاڵە قژی کورتی کچەکەی پێ لوول بدەن و بە داوێکی سەوز بە حەوت گرێ بیبەستن.)... ئەمانەم بۆ بهێنە ئەمجارە بچمە هەولێر .. دەیانبەم و دەیاندەمە شێخ ..ئیشاڵلا خوا دەرگاییێکیان لێ دەکاتەوە..

بۆ بەیانی ئەوەی پێم وتبوو ئامادەی کردبوو و بۆی هێنام.. لێم وەرگرت و خستمە ناو جانتاکەم و وتم: پێنجشەممەی دادێ دەچمە هەولێر و دەیگەیێنمە شێخ.. ئومهەدییە تێر ئەمبەر و ئەوبەری ماچکردم و گەلێگ دوعای خێری بۆ کردم. خەریک بوو لە خۆشیدا باڵ بگرێ.

کە چوومە هەولێر و گەڕامەوە.. پێم وت کە ئەمانەتەکانم گەیاندە شێخ و موژدەم دایێ کە شێخ فەرمووی بە تەمای خوا ئیشاڵلا دوای سێ حەفتە گرێکان دەکرێنەوە و دوای ئەوە بە ٤٤ ڕۆژ جنۆکەکان لە کچەکانت دەتۆرێن و ماڵتان بەجێ دەهێڵن..و ئیتر دەکەوێتە دست خواو نسیب.

دوای دە ڕۆژ ئومهەدییە هاتە لام و وتی: دەزانی دەنگ وجووڵەکانی جنۆکەکان بەرە بەرە کەمتر و سستتر دەبن ... گۆڕاون .. وەک جاران نەماون؟.

تا ٤٤ ڕۆژەکە بەسەر چوو بەردەوام دەنگوباسی بۆ دەهێنام.. و ڕۆژێ هات و وتی: دەزانی ئەوە چوار ڕۆژە هیچ دەنگ و ئاسەوارێکیان دیار نییە..دیارە وازیان هێناوە و باریان کردووە و دەرچوون لە ماڵەکەمان.. وتم: الحمد للە ..ئیشاڵا دەرگای خێرتان بۆ دەکرێتەوە..

سێ مانگێ بەسەر چوو .. ڕۆژی زۆر بە دڵخۆشییەوە هاتە لام و شیرینیی بۆ هێنام و وتی.. بە ڕاستی دوعای شێخ هاتە دی و جێی گرت..ئەمە شیرینیی خوازبێنیی کچە ناوەنجییەکەمە . سوپاس بۆ خوا ئەمجارەیان سەری گرت .. دوای چەند ڕۆژێ دەگوازرێتەوە .. دوای ساڵێ کچە گەورەکەشی شووی کرد... ئومهەدییە بەردەوام دوعای خێری بۆ دەکردم ..و دەیگوت هەموو ئەمە بە سایەی خوا و کۆششی تۆ بوو و مەسەلەی شێخ لای بوو بە قەناعەتێکی بەردین.

ڕۆژ هات ڕۆژ چوو ..ڕۆژێکیان بەیانییەکەی چوومە کولییە ..پیرەژنێکی ڕەشتاڵی کورتە باڵای خڕپلەی قەڵەوی لووتزلی چاوزەقم بینی لای ئومهەدییە دانیشتبوو .. کە منی بینی خێرا هەڵستایە سەر پێ ... زۆر بە گەرمی سڵاوی لێ کردم ..منیش بەخێرهاتنێکی گەرمم لێ کرد و چوومە ژوورەکەی خۆم.

دەمووکەیێکی پێ چوو ... ئومهەدییە پیرەژنەکەی هێنایە لام و وتی ئەمە فڵانە ، دراوسێمە وەک خوشکم وایە..یەکماڵین.. چاکەی زۆرە بەسەرمدا ..کچێکی قەیرەی هەیە .

خێرت دەگا . هاتووە داوات لێ دەکات بەڵکو بۆی دەچیتە لای شێخەکەی هەولێر و ... زەرفێکی دامێ (دوو دانە) لە هەموو پێویستییەکانی تێدا بوو ، وەک ئەوەی پێشتر بۆ کچەکانی خۆی ئامادەی کردبوو..دەرکەوت دوو کچن نەک یەک ..منیش لێم وەرگرت و لە دڵی خۆمدا وتم .. ئەی بەختەوەر خۆم ..بووم بە وەکیلی شێخ لە بەغداد..

....

مامۆستاکانی بەش هەموو ئاگاداری ئەم بەسەرهاتانە بوون .. (د. ئیحسان فۆئاد) ی بەهەشتی دەیگوت: ئومهەدییە (بەشیریست) ێکی مەزنە. شایانی بڕوانامەی (بەشیرا) یە بە پلەی نایاب.

لەتیف حامید

لەتیف حامید (١٩٤٠ — ١٩٧٤) چیرۆکنووس و ئەدیبی داهێنەر ، کوڕەمام و زاوای شاعیر لەتیف هەڵمەت بوو..لە قۆناغی ناوەندی وانەی عەرەبیی پێ دەوتینەوە ..جگە لەمە بۆ ماوەی دوو ساڵیش دراوسێمان بوو ..ماڵمان بەانبەر یەکتر بوو.. بۆیە زۆر لە نزیکەوە دەمناسی و وەک هاوڕێ و برایەکی خۆی مامەڵەی لەگەڵدا دەکردم...ئەوسا تازە موچڕکی نووسین و شیعر بە لەشما دەگەڕا..ئەو شتانەی دەمنووسین پێشانم دەدان و زۆر هانی دەدام و تێبینییەکانی تا ئیستا لە گوێما دەزرینگێنەوە.

لە ماوەی ئەو تەمەن کورتەی کۆمەڵە بەرهەمێکی نایابی ، بە شێوازێکی نوێ لە ڕووی ناوەرۆک و تەکنیکەوە ، پێشکەش کرد.. شارەزاو زانا بوو لە بواری زمان و ئەدەبی عەرەبیدا..وەرگێڕیکی سەرکەوتوو بوو ..کۆمەڵە شیعرێکی شاعیرانی کوردی وەرگێڕایە سەر زمانی عەرەبی (گۆران و کامەران و لەتیف هەڵمەت و ئەنوەر شاکەلی و هیتر..). تێکۆشەرێکی نەبەرد بوو ...بە داخەوە لەهەڕەتی گەنجییدا کۆچی دوایی کرد..تەمەن مۆڵەتی بدایە دەبوو بە شتێکی گەلێک گەورە ..هەزار ڕەحمەتی لێ بێ

بە کۆچکردنی ناوادەی ئەم گەوهەرە نایابە زیانێکی گەورە بە بواری زمانەوانیی کوردی درا..لە ئاست ئەم کارەساتە هەر ئەوەندە دەتوانین بڵێین..هەزار ڕەحمەت و دروود لە گیانی پاکی..

د. کەمال فوئاد

د. وریا عومەر ئەمین

لە کتێبی (کەمال فوئاد پیاوێک لە یاقووت ـ حەمید بەدرخان) ٢٠١٦

لە کۆتایی شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا لە بەشی کوردیی زانکۆی بەغدادا دوو برا مامۆستامان بوون ، (د. کەمال فوئاد و د. احسان فوئاد). د. کەمال فۆئاد لە سالّی سێیەم و چوارەمدا وانەی زمانی کوردی و ڕێزمانی پێ دەوتینەوە.

ئەو بابەتانەی کە د. کەمال لە وانەکانیدا پێشکەشی دەکردین زۆر جیا بوون لەوەی ئێمە ئاشنایان بووین..سەرنج ڕاکێش بوون ..ئامانجدار بوون...شنەی نوێکاری و تازەگەرییان لێ بەدی دەکرا.. چێژێکی تایبەتییان هەبوو ، چ لە ڕووی سروشتی بابەتەکانییەوە ، چ لە ڕووی جۆری وتنەوە و پێشکەشکردنیانەوە.

لە وانەکانیدا دەردەکەوت کە د. کەمال نەک هەر زانایێکی زمانەوانیی ڕەسەن و لێهاتوو بوو ، بەڵکو بیرمەندێکی شارەزا بوو لە مێژووی کورد و جیهان و بیری مرۆڤایەتی بە گشتی.

د. کەمال بەردەوام ئامۆژگاریی دەکردین کە ئەبێ دەرکی گرنگێتیی زمانی کوردی لە بوونی ئێمەی کورددا بکەین. زۆر جەختی لەسەر ئەوە دەکرد کە زمانی کوردی ناسنامەی ڕاستەقینەمانە ، سەنگەر و چەکی تێکۆشانمانە. بە پاراستنی زمانەکەمان ، خۆمان دەپارێزین و دواڕۆژی گەشمانی پێ مسۆگەر دەکەین.

هەر چەند وانەکانی لە بارەی ڕێزمان و زمانی کوردییەوە بوون بەڵام باسی زۆر لایەنی تری بۆ دەکردین بۆ وشیارکردنەوەی قوتابییان لەڕووی نەتەوەیی و مرۆڤایەتییەوە. زۆر جاریش لە دەرەوەی وانەکاندا ئێمەی قوتابییان لە گەڵیا یەکترمان دەبینی و وەک کۆڕ و سیمینار کۆ دەبووینەوە بۆ گفتوگۆی باس و خواسی زمان و ڕۆشنبیری.

د. کەمال فوئاد ..وەک هاوڕێ و هاوزەییێک لەگەڵ ئێمەی قوتابییان هەڵسوکەوتی دەکرد. من یەکێ بووم لەو قوتابییانەی کە زۆر بایەخی پێ دەدام و زۆر هانی دەدام. هاوڕێتی و پەیوەندیی برایەتی و خۆشەویستیمان تا کۆچی دواییی (بۆ زیاتر لە ٤٣ ساڵ) بەردەوام بوو..لە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا کە لە زانکۆی لەندەندا قوتابی بووم ، بهاتایە لەندەن تەشریفی دەهێنایە لام ....لەو ساڵانەش کە لە زانکۆی سلێمانیدا وانە بێژبووم هەندی جار لای ئەو دادەبەزیم ، لەگەڵ د. ئیحسان فوئادی برای ، کە ئەمیش هەر

مامۆستام بوو ، شەوان تا درەنگ پێکەوە دادەنیشتین باسی ئەدەب و زمان و گیروگرفتەکانی زمانی کوردی و ڕۆژنامەوانی و مێژوو و کەلتوور و کودۆلۆجیی کوردمان دەکرد. باسی بەشیریات و بیرەوەرییە سەیرەکانی خۆی لەگەڵ (بەشیر موشیر) دا بۆ دەگێڕاینەوە... هەرگیز لە قسە و باسە بە سوود و خۆشە پڕ لە حیکمەتەکانی تێر نەدەبووین..

د. کەمال مرۆڤێکی دڵپاک و دڵڕوون و ڕوحسووک بوو..هێمن و لەسەرەخۆ بوو..خاوەن ڕەوشتێکی یەکجار ناسک بوو..پەروەردگارێکی ڕەسەن بوو...خزمەتێکی یەکجار زۆری کەموێنەی بواری ڕۆشبیریی کوردی کرد. بەرهەمەکانی وەک ئالآییێکی گەش هەتا هەتایێ لە ئاسۆی زمانەوانی و ڕۆشنبیریی کوردیدا بەرز دەشەکێتەوە.

هەزار سڵاو و درود لە گیانی پاکی ... چەپکێ گوڵی نێرگز لەسەر گۆڕی..

الذكرى الاولى لرحيل العلامة د. حسين علي محفوظ

أ.د. وريا عمر أمين
كلية تربية ابن رشد – جامعة بغداد

جريدة البرلمان ع ١٠٤٣ في ٢٠١٠/١/١٩ و جريده كليه اللغات ٢٠١٠/٩

كان الدكتور العلامة حسين علي محفوظ رحمه الله انسانا نبيلا وأديبا مبدعا و عالما متواضعا وشاعرا و باحثا متعمقا و ناقدا وتراثيا عريقا وموسوعيا كبيرا ومؤرخا و متصوفا زاهدا ، حيث تنوعت وتعددت نشاطاته وأسهاماته الفكرية والثقافية عبر التأليف وكتابة البحوث و المقالات وإلقاء المحاضرات و حضور المجالس . نشر مايقارب من ٢٠٠٠ مؤلف مابين كتاب و دراسة و بحث و تحقيق وتعليق و ترجمة وفي مختلف الاختصاصات و نال من الالقاب السامية مالم ينله أحد من قبل حيث عرف بـ (الموسوعة المتحركة) و (أستاذ المستشرقين) و (الأستاذ الأقدم) و (المكتبة المتنقلة) و (المرجع الكبير في العراق) و (أبو المهندسين) و (الرائد الأمثل للتراث وعلم المخطوطات) و (شيخ العطارين والصيادلة) و (شيخ التراث) و (المصدر الكبير) و (شيخ بغداد) (والمتصوف) و (الزاهد) و (كنز بغداد) و.. و كان العلامة محفوظ من الأعلام المترفرفة العالية في ساحة الثقافة العراقية و من أعمدة المجالس البغدادية و حجة ومرجعا في علم الأنساب و التقاويم و التراث ومن كبار المعنيين والمتخصصين بحفظ الوثائق والتعامل معها.

من الاعمال الجليلة التي قدمها العلامة حسين علي محفوظ تأسيسه قسم الدراسات الشرقية في كلية الاداب – جامعة بغداد عام ١٩٦٩ ورأسه حتى عام ١٩٧٣، بعدها عمل استاذاً في القسم نفسه واستمر في التدريس و الاشراف على طلبة الدكتوراه حتى الرمق الاخير من حياته. تخرج على يده المئات من طلبة الدكتوراه و الماجستير و الباحثون.

تشرفت آخر دورة للدكتوراه في قسم اللغة الفارسية بكلية اللغات – جامعة بغداد بأن سميت بدورة (حسين علي محفوظ). تألفت الدورة من الطلبة (إسماعيل حمة سورأمين – رؤوف محمود سعيد – فاطمة سعدي حسين – ناهي عبد إبراهيم – مدين عبد العزيز رشيد –

كاظم محسن كاظم – خيرية دماك قاسم – سلمان منعم سلمان – مراد كاظم فرحان – غازي لعيبى شويَل – سامي عبد ألحسن راضي). من بين هؤلاء حظي كل من (ناهي عبد إبراهيم و إسماعيل حمة سورأمين و رؤف محمود سعيد) بأن يشرف عليهم الراحل حسين على محفوظ.

تشكلت لجنتين برئاستي (أ.د. وريا عمرامين) وعضوية كل من (أ.م. د. عمادالدين عبدالرزاق سلوم و أ.م.د نجم خالد الوندى و أ.م.د. عمران سلمان موسى و أ.م.د. عادل مجيد كرمياني و المشرف أ.د. حسين علي محفوظ) لمناقشة كل من الطالب إسماعيل حمة سور و الطالب رؤوف محمود سعيد و حدد يومي الاربعاء المصادف ١٧ و ٢٠٠٨/١٢/٢٤ موعدا لمناقشتهم.

حضر الدكتور حسين علي محفوظ يوم الأربعاء المصادف ٢٠٠٨/١٢/١٧. أستقبلناه نحن تلامذته و زملائه ومريديه و محبيه بحفاوة بالغة .جلس بيننا وتحدث الينا و اتحفنا بأحاديثة الجميلة و الرقيقة و كلماته العميقة .. لم نكن نعلم بأن هذه هي زيارته الوداعية للقسم الذي اسسه و عمل فيه حوالي نصف قرن ولم نكن نعلم ان هذا هو لقائنا الاخير به. ودعناه على أمل أن نلتقي بعد أسبوع لمناقشة الطالب رؤوف محمود سعيد.

حضرت صباح يوم الاربعاء ٢٠٠٨/١٢/٢٤ وحال وصولي سلمني السيد رئيس القسم الدكتور عبد الاله محمد حسن هذه الرسالة التي بعث بها المشرف على الطالب الاستاذ الدكتور حسين علي محفوظ و بخط يده يعتذر فيها عن الحضور لسفره .

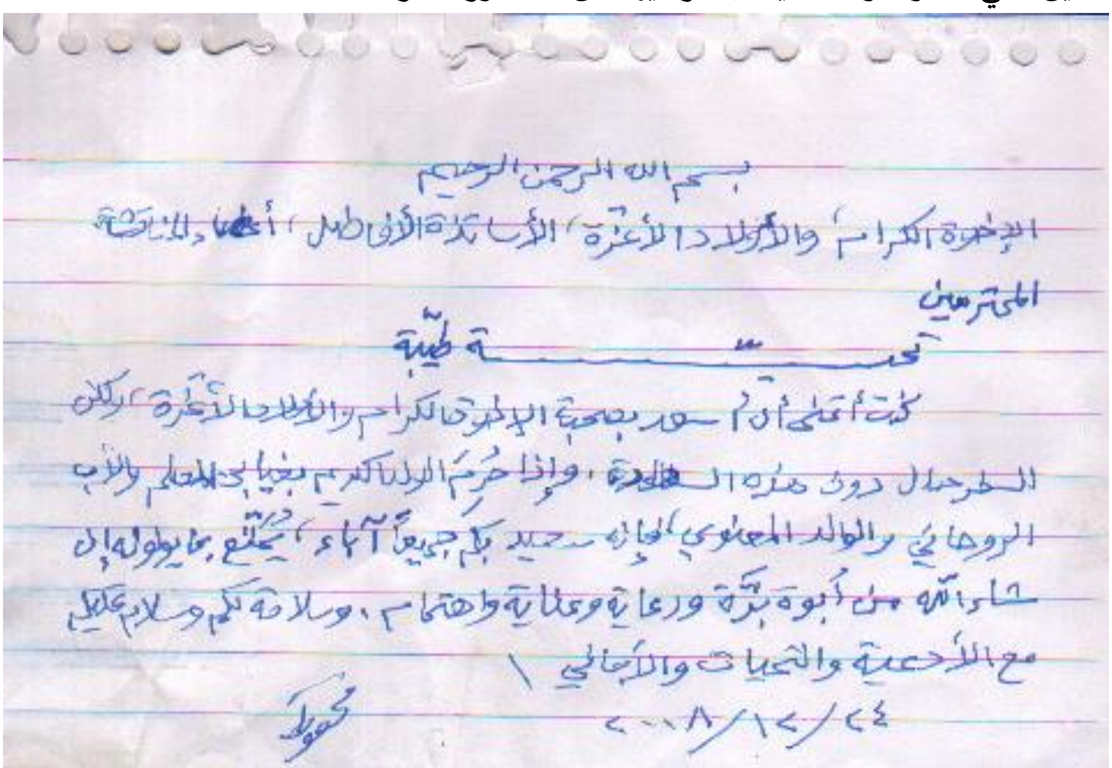
بسم الله الرحمن الرحيم
الإخوة الكرام والأولاد الأعزة، الأساتذة الأفاضل، أعضاء اللجنة
المحترمين
تحيـــــــــة طيبة
كنت أتمنى أن أسعد بصحبة الإخوة الكرام والأولاد الأعزة، ولكن
الارتحال دون هذه السعادة، وإذا حرم الولد الكريم بغيابي المعلم والأب
الروحاني والوالد المعنوي فإنه سعيد بكم جميعاً آباء، يحظى بما يطوله إن
شاء الله من أبوة برة ورعاية وعناية واهتمام، وسلامة لكم وسلام عليكم
مع الأدعية والتحيات والأماني
٢٠٠٨/١٢/٢٤
محفوظ

((بسم الله الرحمن الرحيم

الاخوة الكرام والاولاد الاعزة الاساتذة الافاضل اعضاء المناقشة المحترمين

تحية طيبة

كنت اتمنى ان اسعد بصحبة الاخوة الكرام و الاولاد الاعزة ، ولكن السفر حال دون هذه السعادة ، واذا حرم الولد الكريم بغيابي المعلم و الاب الروحاني و الوالد المعنوي ، فأنه سعيد بكم جميعا اباء يمتع بما يولونه ان شاء الله من ابوة برة و رعاية و عناية و اهتمام و سلامة لكم و سلام عليكم مع الادعية و التحيات و الاماني.

٢٠٠٨/١٢/٢٤

محفوظ))

تمنينا له خيرا... من المحتمل ان تكون هذه الرسالة اخر ما كتبه الراحل حسين علي محفوظ.

عاد محفوظ من سفره ولم تمر الا اياما معدودات و باسى بالغ فوجىء بغداد بنبأ رحيل شيخه و عاشقه ، العلامة د. حسين علي محفوظ مساء الاثنين ١٩ كانون الثاني ٢٠٠٩. رحل محفوظ و تركنا وترك وراءه إرثا ثقافيا عراقيا وإنسانيا عريقا لاتقدر بثمن. رحمه الله واسكنه فسيح جناته.

من اليسار: أ.د. حسين علي محفوظ – د. أسماعيل حمة سور أمين – أ.م.د. عمادالدين عبدالرزاق سلوم – أ.د. وريا عمر أمين – أ.م.د. عادل مجيد – أ.م.د. نجم خالد الوندى.

من اليسار: أ.د. حسين علي محفوظ أ.د. وريا عمر أمين